

ÇATIŞMA SONRASI LİBYA'DA GEÇMİŞTEN GELECEĞE KAPASİTE İNŞASI

PROF. DR. SEDAT AYBAR

ÇATIŞMA SONRASI LİBYA'DA GEÇMİŞTEN GELECEĞE KAPASİTE İNŞASI

YAYINA HAZIRLAYAN

PROF. DR. SEDAT AYBAR
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

AĞUSTOS 2020
İSTANBUL

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

Yayına Hazırlayan:

Prof. Dr. Sedat AYBAR

Tasarım:

İAÜ Görsel Tasarım Koordinatörlüğü

Basım Yılı: 2020

Baskı: I

Basım Yeri: İstanbul

E-ISBN: 978-625-7783-03-3

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi

Bu yapıtın tüm hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzeme izin almadan tümüyle veya kısmen yayınlanamaz.

Bu kitabın tüm hakları İstanbul Aydın Üniversitesi'ne aittir.

İÇİNDEKİLER

Çatışma Sonrası Libya Webinar Serisi Sonuç Raporu: Sunuş	5
Davetli Konuşmacılar:	9
I. Giriş.....	11
II. Libya'da Güvenlik Ve Gelecek.....	17
III. Libya'da Geçmişle Gelecek Arasında Diplomasi.....	25
IV. Kapasite İnşası Ve Afrika'da Nato'nun Rolü.....	31
V. Libya'da Kapasite İnşası Ve Ekonomi.....	35
VI. Libya Eğitim Reformununun Temel Dayanakları	41
VII. Geçmişle Gelecek Arasında Libya'da Medya	47
VIII. Geçmişle Gelecek Arasında Libya'da Sanat.....	51
IX. GEÇMİŞLE GELECEK ARASINDA LİBYA'DA SAĞLIK.....	55

ÇATIŞMA SONRASI LİBYA WEBİNAR SERİSİ SONUÇ RAPORU: SUNUŞ

İstanbul Aydın Üniversitesi, Afrika Araştırma ve Uygulama Merkezi, Libya'daki gelişmeler üzerine 23 Haziran – 27 Temmuz 2020 arasında bir dizi webinar düzenledi. Bu webinarlara alanında uzman isimler davet edildi. Toplamda dokuz webinar düzenlendi. Bu toplantılar konuyla ilgili kesimlerin geniş katılımıyla gerçekleştirildi. Webinarların ana konusu Çatışma Sonrası Libya'da Kapasite İnşası idi.

Burada sunulan metin bu webinarlardan elde edilen bulguları raporlamaktadır. Özellikle Türkiye'nin BM tarafından tanınan meşru hükümetin çağrısına uyarak devreye girmesi, sahadaki askeri çatışmaları farklı bir merhaleye ulaştırdı. Bu bağlamda, "çatışma sonrası Libya'sının izleyeceği yol" üzerindeki tartışmalar uluslararası geniş kamuoyunun gündemine girmeye başladı. Libya'nın geleceğinin ne olacağı, nasıl bir kalkınma stratejisi izleyeceği, geçmiş ile gelecek arasında nasıl bir bağlantı kurulacağı gibi konular ön plana taşındı.

Libya'nın geleceği konusu Türkiye'nin de uzun süredir gündeminde bulunuyor. Bugün askeri alandaki gelişmeler tarafların güç dengesini oluşturduğu, bir doygunluk noktasına ulaştığı, bundan sonraki askeri gelişmelerin bugüne kadar olandan çok daha farklı dinamikleri devreye sokacak olması gerçeği, Libya'da sonuç alıcı süreçlerin askeri alanla paralel olarak gündeme getirilecek askeri alan dışı birtakım dinamiklere bağlı olacağı gerçeğini de gözler önüne sermeye başladı.

Bu anlamda kapasite inşası konusunda ileri atılımlar yapabilen tarafların bir diğere sonuç alıcı üstünlük sağlayabileceği ortaya çıkmaya başladı. Bundan sonra askeri alandaki başarıların taçlandırılması kapasite inşası konusunda atılan adımlar ve elde edilen somut kazanımlar tarafından kalıcılaştırılacak.

Bu gerçeğin giderek daha da belirginleşmesi İstanbul Aydın Üniversitesi'nin, AFRIKA Araştırma Merkezi olarak bizi bu konuda uzman görüşleri bir araya getirme çabasına itti. Amacımız, özellikle çatışma ortamı içerisinde kapasite inşası gibi zor süreçleri, gerçekleştirme çabasının ne tür bir güzergah takip etmesi gerektiğini belirlemek, izlenecek bu yolun belli bir felsefesini oluşturmaya katkı yapmak ve güncel somut uygulamalara öncülük edecek çerçeveyi kendimizce çizerek, tartışmaya açmaktı. Böylesi bir faaliyet kaçınılmaz olarak disiplinler arası bir çalışmayı gerektiriyordu. Biz İstanbul Aydın Üniversitesinde, Tıp Fakültesinden, Güzel Sanatlara, İİBF'den Mimarlık Fakültesine diğer fakültelerden yapılan katkılarla bu seriyi tamamladık. Ayrıca, diğer Araştırma ve Uygulama Merkezlerinden hocalarımız, konuşmacı, yorumcu olarak webinarlarımıza katıldılar.

Bu çabamız sürerken karşılaştığımız önemli bir durum da, başta AB olmak üzere, Libya ile ilgili başka çevrelerin de benzeri çalışmalar yaptıklarını keşfetmemizdi. Bunların başında anabileceğimiz, bizim de üyesi olduğumuz Akdeniz Üniversiteler Birliği'nin (UNIMED) hazırladığı Libya raporuydu. Bu rapor beş yıl süren bir çaba sonucu hazırlanmış olup, özellikle eğitim alanındaki kapasite inşasına vurgu yapıyordu. Buna benzer olarak İngiltere'nin ve AB'nin farklı kurumlarının benzeri çalışmalar yaptığını tespit ettik.

İşin uluslararası boyutu bizi, UNIMED'in de dahil olduğu bir uluslararası on-line çalıştay yapmaya teşvik etti. Afrika Araştırma Merkezi'nin EURAS ile 28 Temmuz 2020 günü yaptığı bu çalıştay dört saate yakın sürdü ve yirmiden fazla ülkeden katılımcıyla tamamlandı. Bu çalıştayın sonuç raporu ayrıca Afrika Araştırma Merkezinin web sitesinde yer alıyor.

Bu webinarlardan elde ettiğimiz bulguları tek tek webinarların sunumu olarak arkaya dizerek değil, kapsamları ve konuları itibariyle bunları belli kümelemeler ile raporlamanın yerine sunmanın okuyucu için daha verimli olacağı inancıyla bu metni hazırladık. Çatışma sonrası kapasite inşaa çalışmalarında konuların iç içe geçmişliğinin yanı sıra Libya'daki durumun karmaşıklığı bize elimizdeki malzemeyi etrafında toparlayacağımız bir kavramsal - teorik yaklaşımın olması gerekliliğini gösterdi. Bu süreçte dikkatimizi belli bir tematik yaklaşım benimsemeye verdik.

Bu çerçevede ortaya çıkan gerçeklik Libya'nın veya kapasite inşa etme sorunu olan başka çatışma sonrası ülkelerin, bu çabalarını geçmişten devir aldıkları koşullar üzerinde oluşturmaları gerekliliğiydi. Bu bizim çalışmalarımıza “geçmişle gelecek arasında kapasite inşası” etrafında formüle edilebilecek bir yaklaşıma yansdı. Bu tematik yaklaşım özellikle eğitim alanındaki çalışmamızda daha da belirgin olarak formüle edildi. Bu yaklaşımın, kapsamı, gerekliliği, derinliği eğitim alanında, özellikle konunun duayeni Doç. Dr. Mustafa Aydın'ın söylemlerinden kolaylıkla takip edilebilir. Orada gelişen bu modeli diğer alanlara taşımakla genel bir felsefi yaklaşım oluşturduk. Bu belki de burada gösterilen çabaların en kayda değer çıktısı oldu.

Bu webinar serisi bir yerde belli bir öğrenme sürecini de yansıtıyor. Biz bu webinar serisine başladığımızda bizi yönlendiren ve zihnimize hükmeden anlayış Çatışma Sonrası Libya'da Normalleşme Süreci Konferansları şeklindeydi. Daha sonra ise gelecek ve kapasite inşası vurgusu ön plana çıkmaya başladı. Süreç ilerledikçe çalışmalarımız daha yere basar bir hale geldi ve geçmişin bir kenara atılamayacağı ortaya çıkmaya başladı. Bu yüzden ana tamamızı oluşturan geçmiş ile gelecek arasında kapasite inşası daha sağlam bir şekilde bizi yönlendirmeye başladı.

Bu sonuç raporu yazılırken de bu hakim tema üzerinden hareket ederek, Libya'nın ekonomisinden, güvenliğine, sanatından, alt-yapı çalışmalarına kadar ele aldığımız her alanda öne çıkan bu vurgu etrafında hareket etmeye karar verdik. Böyle bir yaklaşımın bizi iki tehlikeden koruyacağı açıktı; ilk olarak, genel geçer bazı yaklaşımların, özellikle iyi yönetim, şeffaflık gibi tanım bağımlısı bazı kavramlar etrafında oluşturulan, herkes için uygun tek bir modelin, tarihi ve toplumsal boyutu olmayan tüm durumlara uygulanma dayatmalarının bertaraf edilmesi. Uluslararası kurumlar tarafından genel kabul gören bu tür yaklaşımın ülkelerin özgün tarihi, kültürel, coğrafi, antropolojik özelliklerini görmezden gelerek, merkez kontrol amaçlı önerdikleri bu tür uygulamaların getireceği “akıntıya kürek çekme” riskinden bizi koruyacak alternatif bir yaklaşımla hareket edip sonuç almak.

İkinci olarak, zaten çatışmaların halen devam ettiği Libya gibi bir durumda somut, gerçekçi sonuç alıcı özgün bir dizi politikaların uygulanmaya konmasının sağlanmasının ancak geçmiş gelecek sürekliliği içinde kapasite inşası daha gerçekçi ve iktisadi olacağı nedeniyle kaynak israfından bizi koruyacaktı. Bu risk – getiri eksenini etrafında Libya'nın

kaynaklarını heba etmeden Libya'nın geleceğini kardeş Libya'lılar için kullanmasının sağlanmasıyla kurmaya katkı yapmanın kendi payımıza düşenini böylece gerçekleştirdiğimize inanıyoruz.

Tüm bu çabalar elbette bir takım çalışması sonucu gerçekleşti. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü asistanları, Ecem Coşar ve Anıl Tuğral webinarların notlarını tuttular. Merve Tombak, IT Departmanından arkadaşlarımız Hanifi Volkan İslim, Kıvanç Tolga Çalışan, Aziz Kadagan ve Barış Çağılıcı, webinarların teknik olarak aksaksız yürümesini sağladılar. Üniversitemizin diğer Fakültelerinden, Araştırma ve Uygulama Merkezlerinden katılımcılarla, Başkan danışmanlarımız Sayın İrem Arman, Prof. Dr. Hasan Saygın ve İİBF Dekanı Sayın Celal Nazım İrem, Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Yadigar İzmirli ve Mütevelli Heyet Başkanımız Doç. Dr. Mustafa Aydın yardımlarını ve yorumlarını bizden esirgemediler. Kardeş Libya ve Türkiye için son derece önemli olan bu çabaya verdikleri destek için katkısı olan herkese müteşekkirimiz.

Prof. Dr. Sedat AYBAR
İAÜ, AFRİKAM Müdürü

DAVETLİ KONUŞMACILAR:

Prof. Dr. Ragıp Kutay Karaca, İAÜ, Öğr. Üyesi, Diplomasi Araş. Der. Bşk. Yrd.

Prof. Dr. Orhan Canbolat, İAÜ, Rektör Yrd., Tıp Fak., Öğr. Üyesi

Prof. Dr. Zeynep Çiğdem Kayacan, İAÜ, Tıp Fakültesi, Dekan Yrd.

Prof. Ruhi Ayangil, İTÜ, Müzikoloji YL Prog. Öğr. Üyesi

Doç. Dr. Fahri Erenel, Emekli Tuğgeneral, İstinye Üniv. Öğr. Üyesi

Doç. Dr. Mevlüt Tatlıyer, İstanbul Medipol Üniv., Öğr. Üyesi

Doç. Dr. Ata Özkaya, Galatasaray Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Kerem Alkin, İstanbul Medipol Üniv., İYBF Dekan Vekili.

Doç. Dr. Mustafa Aydın, İAÜ, Mütevelli Heyet Başkanı

Doç. Dr. Ece Baban, Fenerbahçe Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dr. Adem Ayten, İAÜ, İletişim Fakültesi Öğr. Üyesi.

Dr. Levent Yılmaz, Polis Akademisi, Öğr. Üyesi

Dr. Aydın Nurhan, Emekli Büyükelçi.

Dr. Savaş Biçer, Nişantaşı Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Dr. Naim Babüroğlu, Emekli Tuğgeneral, İAÜ, Öğretim Üyesi,

I. GİRİŞ

Arap Baharı diye anılan ve Ortadoğu'da birçok ülkenin sınırlarını değiştirmek başta olmak üzere rejimlerini “demokratikleştirmeyi” hedefleyen dış çekişli süreçten Libya'nın payına düşen, tarihinde görülmemiş boyutlarda yıkım, tahribat, iç savaş ve bölünmüşlüktü. 2011 senesinde dönemin devlet başkanı Muammer Kaddafi'nin devrilmesiyle başlayan huzursuzluklar, giderek büyüdü ve kaynak zengini Libya'da onarılması güç yaralar açtı. Çatışmalar devam ederken, uluslararası camia Libya'daki duruma çok fazla önem verip dikkat etmedi.

2019 yılında BM'in tanıdığı meşru Serraj hükümeti ile Türkiye'nin imzaladığı, deniz yetki alanlarının sınırlandırıldığı Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşması sonrası uluslararası arena ve diplomasi hareketlendi. Serraj hükümeti daha sonra Türkiye'nin askeri “know how”ından yararlanmak için Türkiye'ye çağrıda bulundu. Bu çağrı başta Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Fransa, Yunanistan, İsrail gibi çok uluslu bir ittifakın desteklediği Mareşal Halife Hafter'in başkent Trablus'u ele geçirmek üzere birtakım avantajlar elde ettiği döneme denk geldi. Türkiye'nin sahada askeri alana inmesiyle durum Serraj hükümeti lehine değişti ve Hafter güçleri Sirte – Najaf hattına kadar geri çekildi.

Birleşmiş Milletlerin tanıdığı meşru hükümetin Türkiye'den aldığı askeri destekle düşman güçleri denklem dışına itmeye başlamasıyla, Libya'nın gelecekteki ekonomik ve toplumsal kalkınma alanlarının rasyonel bir zemine taşınmasını siyaset ve diplomasinin odağına oturtacak. Bu alanlarda ele geçirilecek inisiyatif bugünün Libya'sında oluşan askeri gerçeklik perspektifini Türkiye lehine daha da destekleyecek. Libya'daki gelişmeler, karşılaşılan ana meydan okumanın artık bir yeniden inşa süreci olduğunu ortaya koyuyor. 2011'den günümüze kadar ciddi travmalar yaşamış Libya'da sahada

elde edilen askeri başarılar, toplumsal, kurumsal ve insani kapasite inşasının önemini gündeme taşıyor.

Bu çabaların bir yol haritasını oluşturmak, çatışma sonrası Libya'daki gelişmeleri bilimsel bir zeminde incelemek üzere İstanbul Aydın Üniversitesi olarak bir dizi çalışmaya imza attık.

Şüphesiz, Libya'nın çatışma sonrası normalleşmesine katkı yapacak kapasite inşasının gerçekleştirilmesi sürecinde uluslararası topluma olduğu kadar Türkiye'ye de çok önemli rol düşmektedir. Bu rol bir yönüyle Türkiye'nin kendi gelişme süreci içinde elde etmiş olduğu deneyimin, Türk Modelinin paylaşılmasını kapsamaktadır.

Başta petrol ve doğalgaz olmak üzere kaynak zengini olan Libya, bu kaynakları kendi geleceği, halkının refah ve huzurunu arttıracak şekilde kullanması gerekliliğinin yerine getirilmesinin destekçisi olarak da Türkiye'ye bir rol yüklenmektedir. Mazlum ulusların yanında, sömürgeciliğe emperyalizme karşı duran, böyle bir tarihi geçmişe sahip olan Türkiye, şüphesiz başta geleneksel sömürgeciler olmak üzere çatışma sonrası Libya kaynaklarını kendi yararlarına açma girişiminde bulunacak ülkelerden farklı bir duruşa sahiptir.

Askeri alandaki gelişmeler daha önce Rusya ve Türkiye'nin girişimiyle başlatılan ve Moskova'daki uluslararası toplantıyla devam eden ancak Hafter'in toplantıdan çekilmesiyle kadük kalan girişimi takiben gerçekleşmişti. Almanya'nın girişimiyle Berlin'de yapılan toplantı da Hafter'in toplantıyı terk etmesiyle bir sonuca ulaşamamıştı. Bugünkü de facto durumda çatışmalar hızını kaybetmiş denebilir. Meşru hükümet güçlerinin ilerlemesi Mısır tarafından kırmızı çizgi olarak tanımlanarak, çatışmaların boyutunun farklı bir aşamaya geçmesine neden olabilir. Öte yandan meşru Serraj hükümetinin var olan durumu kendi lehine daha da güçlendirmek için yapabilecekleri konusu önemli bir alan olarak önümüzde duruyor.

Libya'nın toprak bütünlüğü sağlanmış olarak Serraj hükümetinin elinin güçlendirilmesi MEB anlaşması imzalamış olan Türkiye için önemli. Çünkü Libya ile imzalanmış olan MEB Türkiye karşıtı ittifakların Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi by pass yaparak kurmak istedikleri nizamın karşısında bir oyun - bozan olarak gerçekleşmişti. O halde, hem Serraj hükümetinin, hem de Türkiye'nin Libya'da yapabilecekleri girişim ne olma-

lıdır sorusu önem kazanıyor. Libya'nın kaynaklarının, Libya halkının geleceği için seferber edilmesi, yaşanan çatışmaların yarattığı hasarın giderilmesi, Libya'nın kurumları, sosyal yaşamı, kamusal alanı, devletin organizasyonu gibi alanlarda ilerleme kaydetmek gerekliliği açık ve net olarak en önemli meydan okuma olarak karşımızda duruyor. Bu girişimlerde bulunmak ise koordineli ve bütünlüklü bir kapasite inşasını gerekli kılıyor.

Bu yüzden İstanbul Aydın Üniversitesi, Afrika Araştırma ve Uygulama Merkezi olarak çatışma sonrası Libya toplantıları gerçekleştirdik. Son derece yoğun ve tempolu geçen çalışmalardan sonra Libya'nın kapasite inşasının gerekliliği bir kez daha vurgulandı. Ancak bu çalışmaların bize öğrettiği ve kapasite inşasında yol gösterici bir bulgu bu konuya yaklaşımın, kapasite inşası yönteminin, kapsamının, kavramsal çerçevesinin ne olması gerekliliği tartışmalarıydı.

Bu konuya hâkim anlayışın yaklaşımını bir noktadan sonra sorgulamaya başladık. Hâkim anlayış, tarihi, kültürel, sosyal ortamı dikkate almadan, herkese uygun bir model yaklaşımıydı. IMF ve Dünya Bankası'nın son zamanlarda söz konusu ülkelerin özgün koşullarına vurgu yapan yaklaşımları bu hâkim anlayışa örnek teşkil ediyordu. Libya özelinde IMF'nin çatışmaların başladığı gün bu ülke için yayınladığı en son 2011 raporunda, Libya'da "gençler arasında idare edilebilir işsizlik dışında, büyük bir sorun olmadığı", iktisadi reform sözü veren devlet başkanı "Kaddafi önderliğinde Afrika'nın yükselen yıldızı" olduğu vurgulanıyordu.

Burada söz konusu olan temel yaklaşım, piyasaların düzenleyici, cezalandırıcı, mükafatlandırıcı, disipline edici bir boyutu olduğu inancından hareket etmektedir. Devletin müdahale etmediği, özelleştirmeler sayesinde küçültüldüğü, serbest piyasa ekonomilerinin hâkim olduğu durumlar dünyanın her yerinde eşit olarak ülkelerin kaynak kullanımını en optimal düzeyde gerçekleştirmektedir. Burada dil, din, kültür, tarih, toplum, özgün koşulların dikkate alınmasına gerek yoktur. İzlenecek olan politika devlet müdahaleciliğini azaltıcı, piyasaları serbestleştirici politikalardır. Yöntemsel bireycilik sayesinde, yani faydasını maximize eden rasyonel birey yaklaşımının hüküm sürdüğü piyasa ekonomisi, ülkenin gerek duyduğu insan gücünün ne olduğuna, donanımının ne olması gerektiğine, bunun için ne kadar kaynak ayrılması gerektiğine karar verecek ve kaynak israfına neden olmadan kapasite inşası gerçekleşecektir.

Bu tür bir politikanın takip edilmesi durumunda yapılması gereken piyasa güçlerine teslim olmaktır. Bunun gerçekleşmesi için ise geçmişten devir alınan tarihi koşulların ne olduğu, geçmiş birikimin niteliği, ülkenin gelecek ihtiyaçlarının ne olduğunun çalışılması gibi konulara girmeye gerek yoktur. Bu tür bir yaklaşımın takip edilmesini salık veren anlayış, zayıf bir milli devlet yaklaşımının küresel iş bölümü içinde değerlendirilmesi taraftarıdır. Bu tür yaklaşımın Libya, Sudan, Mali, Afganistan, Somali, Yemen, Irak ve Suriye gibi çatışma içinde yıkıma uğramış ülkeler için önerebileceği çok fazla bir şey yoktur.

Bizim webinarlarımız ilerledikçe, Libya'da ve diğer çatışma sonrası ülkelerde asıl yapılması gerekenin bir gelecek tahayyülünün geçmiş koşullar üzerine inşa edilmesi, devir alınan toplumsal, kültürel, tarihi durumun değerlendirildiği yeni bir kurgu etrafında, koordineli ve planlı bir kapasite inşası planının oluşturulması gerekliliği ortaya çıktı. Bu durum doğası gereği çok daha derin entelektüel faaliyeti gerektirmekteydi. Libya'nın geçmişten devir alınan özgün koşullarının çalışılması, tarihsel, kültürel geri planın anlaşılması, gerekli olan kapasite inşasının yönlendirici ana unsuru olacaktı. Biz bunu bu çalışmalarda, belki tam anlamıyla olmasa da yapmayı başardık.

Benzeri bir yaklaşım ve uygulama İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ve Japonya'nın inşasında da kullanılmıştı. O dönemde ABD öncülüğünde verilen yardımların koordinasyonu ve uygulamaları güçlü bir milli devlet tarafından organize edilmiş ve müdahaleci politika uygulamaları "kalkınmanın altın dönemini" küresel ölçekte yaşatmıştı. Almanya'nın, Japonya'nın ve Güney Kore gibi ülkelerin hızlı büyüme ivmelerini yakalamaları böylece mümkün olmuştu.

Çalışmamız sonucu bulgularımız bizi genel olarak şu sonuçlara sevk etti:

1. Libya'da merkezi hükümet güçlendirilmelidir. Bunun sağlanması aşiretlerin merkezi etkileme gücü kırılarak yapılmalıdır. Kolay taraf değiştiren aşiretlerin geleneksel sömürgeci politikalara açık olması Libya'yı kolaylıkla istikrarsızlaştırabilmektedir. Bu yüzden aşiret yapıları merkezi etkileyemeyecek düzeyde zayıflatılmalıdır.

2. Libya'nın toprak bütünlüğü her şart altında savunulmalıdır. Doğu ve Batı bölünmesi kabul edilemez. Kurumsal olarak bu durum gerçekçi değildir. Örneğin Bingazi'deki üniversiteler, Trablus'taki üniversitelerle işbirliklerini kesmeden devam ettirmişlerdir.

3. Öncelikli olarak geçmiş durumun tespiti için çalışmalar yapılmalıdır ve bu çalışmalar kademe kademe ilerletilmelidir. Bu yüzden proje temelli vaka çalışmaları ayrıca önemlidir.

4. Alt-yapı çalışmaları ve alt-yapının eski seviyesine getirilmesi acil derecesinde önemlidir. Yollar, limanlar, havaalanları, elektrik, su, enerji gibi tahrip edilmiş alt-yapı hizmetleri en kısa zamanda onarılmalıdır.

5. Kültür, sanat, müzik, arkeoloji ve müze çalışmaları ivedilikle hareketlendirilmeli ve uluslararası alana açılmalıdır. Millet olmak ve milli devlet inşa etmenin en önemli unsurları olarak görülen alanlardır bunlar.

6. Libya'nın özgün konumu vurgulanmalı, Libya'ya özgü özellikler ön plana çıkarılmalıdır.

7. Geçmiş dönemde uluslararası standartlar bakımından sağlanan sağlık hizmetleri ivedilikle inşa edilmelidir.

8. Eğitim sistemi geçmişten gelen koşullarla bağlantılı olarak yeniden normalleşmeli, üniversiteler uluslararası alana açılmalı ve eğitim – araştırma faaliyetleri bağlamında şeffaf, iyi yönetim pratikleri uygulayarak kademeli olarak canlandırılmalıdır.

9. İletişim kanalları açılmalı, toplumun bağımsız, doğru ve doğrudan haber alma hakkı yerine getirilmelidir. İletişim ve enformasyonun geniş halk kesimlerine ulaşması kapasite inşası bakımından son derece önemlidir.

Bu ve diğer alanlarda Türkiye'nin verebileceği kapasite inşası yardımı en üst standartlardadır.

Yukarıda özetlenen bulgular, bu raporun sonraki bölümlerinde daha da detaylandırılarak ele alınmaktadır. Her alt başlık ele alınırken, Libya'nın o konuyla ilgili özgün özellikleri ele alınmakta ve geçmiş ile gelecek arasında izlenecek kapasite inşa politikaları ve önerileri ele alınmaktadır. Raporun akıcılığını sağlamak için webinarlarda katkı yapanların görüşleri özet olarak geçilmekte ve kapasite inşası önerileri maddeler halinde sıralanmaktadır.

II. LİBYA'DA GÜVENLİK VE GELECEK

Güvenlik, kalkınma ve kaynak kullanımının, kapasite inşasını gerçekleştirmek için devreye sokulmasının önkoşulu olarak olmazsa olmaz bir kavram. Kapasite inşası konusunun en önemli boyutlarından birinin güvenlik olduğu, güvenliğin olmadığı bir ortamda kapasite inşasının mümkün olamayacağı açık.

Özellikle muhalif güç Mareşal Hafter'in devre dışı kalması ihtimalinin artmış olduğu, çatışmaların bambaşka bir yere evrildiği Libya gibi durumlarda, başka güçlerin devreye girmesinin oluşturduğu güvenlik ortamının farklı bir versiyonu, kapasite inşası konusunu da gündeme taşıyor. Türkiye açısından ise güvenlik alanındaki gelişmeler ile kapasite inşası konusu iç içe geçmiş konular. Kapasite inşasının hangi çizgi üzerinde oluşturulacağı, güvenlik alanındaki gelişmelerle de doğrudan ilgili. Bu açıdan bakıldığında Libya'nın toprak bütünlüğü Türkiye'nin MEB karşı sahilini oluşturan bölgenin anlaşmanın yapıldığı meşru hükümetin elinde kalması önemli. Bu açıdan kapasite inşası uygulamalarının oluşumunda tarihi, toplumsal alanların araştırılması ve kapasite inşasına dahil edilmesi önem taşıyor. Bu bakımdan örneğin Libya'da güvenlik konusunda neler olacağı oldukça önemli. Güvenlik meselelerinde önemli olan ise kaosu devam edip etmeyeceğidir.

Güvenlik konusunun kapasite inşası ile birlikte ele alınması çerçevesinde, Libya gibi durumlar söz konusu olduğunda, dünya savaş tarihinden ders çıkartmak mutlaka gündeme geliyor. Dünyanın beş bin yıllık yazılı tarihi bir yönüyle savaş tarihi. Bu savaşlar tarihinin detaylandırılması bize içinde yaşadığımız dönem için birtakım dersler öğretiyor. Irak, Suriye, Libya gibi ülkelerin incelenmesi, savaşlar, iç savaşlar, bölgesel

çatışmalar, ayaklanmaları yaşayan ülkelerin bu durumlarının ne kadar sürer sorusunun yanıtını aramaya itiyor bizi. Bir ülkede iç çatışma olursa bu çatışma kaç yıl sürer? Buna bağlı olarak o ülkenin normale dönüşü süreçleri, gelişme patikası, kalkınma eğilimleri belirlenebilir.

Yapılan incelemeler, iç çatışmaların en az 15-20 yıl sürdüğünü gösteriyor. 1980'lerde Afganistan'da yaşanan duruma bakıldığında kırk yıldır iç çatışmanın var olduğu ve devam ettiği görülüyor. Afganistan'da bu çatışmalar devam ederken, değişik ülkelerin, BM'in, UNDP'nin orada kapasite inşa programları yürüttüklerini, İnsan Haklarından, kadınların işgücüne katılımına kadar geniş bir yelpazede ciddi kaynaklar ayırdığını biliyoruz. Aynı şekilde Irak'a bakıldığında, 1990'lardan bu yana, 25-30 yıldır güvenlikle ilgili sorunların devam ettiğini görüyoruz. Yapılan dış müdahalenin ardından, Irak'ta istikrarlı bir hükümetin kurulamaması, 2017'de Kuzey Irak yönetiminin daha sonra kadük kalan bir referanduma gitmesinin işaret ettiği kaotik ortam, Irak'ın yakın tarihine damgasını vuruyor. Afganistan'dakine benzer kapasite inşa çalışmalarının Irak'ta da uygulandığını görüyoruz. Ancak her iki ülkede de henüz kalıcı bir istikrardan söz etmek mümkün değil. PKK ve IŞİD gibi terör örgütleri istikrarlı bir hükümetin olmadığı ortamda, oluşan siyasi boşluğu doldurmaya çalışıyorlar. Bu duruma rağmen başta STK'lar olmak üzere, ulusal kalkınma ajansları, uluslararası kurumların yürüttükleri çalışmalar aslında güvenlik alanında ele geçirilmeye çalışılan üstünlüğü destekleyici unsurlar olarak ortaya çıkıyor.

Suriye'de de durum farklı değil. ABD ve Rusya'nın uzlaştığı bir yönetim kurulsaydı bile iç çatışmaların uzun yıllar süreceği tahmin ediliyor. Suriye'de de IŞİD, El-Kaide, PYD – YPG gibi terör örgütlerinin yerleşmiş olması, tıpkı Irak ve Afganistan'da olduğu gibi kapasite inşası ve yeniden normalleşmenin dinamiklerini güvenlik alanındaki çıktılara bağımlı hale getiriyor, güvenlik alanını ve güç çekişmesini yönlendirici bir unsur olarak devreye giriyor. Örneğin çocukları korumaya yönelik bazı STK'lar aslında daha büyük bir güç çekişmesinin aktörü olarak sahaya çıkıyorlar, daha iyi niyetli bir ifade ile bu kurumlar güvenlik ortamının güdümüne girip onun tarafından yönlendirilirken aynı zamanda onu yönlendirmeye de başlıyorlar¹.

¹ Türkiye, kendi iç güvenliğini tehdit eden PKK ile başarılı bir mücadele örneği vermektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin son zamanlarda mücadele ettiği PKK karşıtı cepheyi güvenlik açısından dikkatle incelediğimizde, ABD'nin PYD'ye sağladığı maddi ve ekipman desteği gerçeği, Suriye'de PYD'nin etkisiz hale getirilmesini dayatıyor ama bu

Birbirinden öz itibarıyla farklı olmayan Suriye ve Libya'daki gelişmeleri sırasıyla Türkiye'nin hedefleri açısından inceleyebiliriz. Bu ülkelerde Türkiye'ye belli bir kaldiraç sağlayacak ve uygulanması kaçınılmaz hale gelen kapasite inşası çalışmaları bu çerçeveye uyumlu hale getirilmelidir. Türkiye'nin Suriye'deki politik hedeflerinin başında YPG, PKK gibi terör örgütlerini etkisiz hale getirmek gelmektedir. İkincisi Suriye'nin toprak bütünlüğünü sağlamak ve Türkiye'de bulunan resmi rakamlara göre 4-5 milyon Suriyeli sığınmacının ülkelerine dönmelerini sağlamaktır.

Libya'da da Afganistan, Irak ve Suriye'dekine benzer durum, 2011'de başladı. Libya'da şu ana kadar belirgin olarak iki cephe mevcut. Biri Hafter cephesi biri de Türkiye'nin destekliği BM tarafından da tanınan Ulusal Mutabakat Hükümetidir. Türkiye'nin Libya'da politik hedeflerine bakıldığında, öncelikli olarak mavi vatanı korumanın yanında KKTC'nin güvenliğini sağlamak amacı vardır. İkincisi Libya meşru Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Türkiye'nin yaptığı askeri anlaşmaların devamlılığını sağlamaktır. Üçüncüsü ise, Libya'nın parçalanmasını önlemektir. Libya'da şu an Rusya, Mısır, Suudi Arabistan, Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin desteklediği Hafter yönetimi var iken, Türkiye, ABD ve Katar'ın desteklediği karşı tarafta ise Ulusal Mutabakat Hükümeti bulunmaktadır. ABD'nin özellikle acil ateşkes çağrılarını yapmasında asıl amaçlardan biri Rusya'nın bölgede hâkimiyetini engellemek ve Kuzey Afrika ve Orta Afrika'yı kontrol etmektir. Rusya ise Sirte ve Cufra'yı ele geçirmek istemektedir. Fransa'ya bakıldığında Libya'da İtalya ve ABD ile Libya'nın enerji kaynaklarının %80'ini

destek yüzünden mücadelenin çetin bir uğraş gerektirdiğini gösteriyor. Bu noktada Türkiye'nin terörle mücadelede başarılı olması için dört adımdan bahsedilebilir. Birincisi, terörün kaynağında yok edilmesi gerekmektedir. Türkiye bu konuda başarılıdır. İkincisi, terör örgütünün sözde lider kadrosunu etkisiz hale getirmesi gerekmektedir. TSK bu politikanın uygulanmasında da başarılıdır. Üçüncüsü, terör örgütüne yerel halktan katılımı azaltmak gerekmektedir ki Türkiye'nin bu politikada da başarılı olduğu görülmektedir. Dördüncü ve aslında en önemli adım olan terör örgütüne desteğin (lojistik, yemek, ilaç, silah vb.) kesilmesi konusudur. Fakat bu maddede Türkiye başarılı olmakta zorlanmaktadır. Çünkü karşısında önemli küresel güç olan ve sözde Türkiye'nin NATO müttefiki ABD vardır. Var olan şartlar perspektifinden, Kuzey Irak'ta Türkiye'nin terörle mücadele operasyonlarının devam edeceğini belirtebiliriz. Bu operasyonlarda esas amaç sınırları derinden korumaktır. Bu operasyonları yaparken Türkiye meşru müdafaa hakkını kullanmaktadır. Türkiye bu operasyonlar ile ayıca Irak ve Suriye arasında tampon bölge oluşturmayı amaçlamasının nedeni oradaki tüm geçişleri engelleyerek ülkenin güvenliğini sağlamayı ve örgütün nefes borusunu kesmeyi hedeflemektedir.

2 Türkiye'nin mücadele ettiği cepheleleri inceleyerek üç cephe karşımıza çıkmaktadır; bunlardan ilki, Suriye cephesidir ki burada PYD terör örgütü Türkiye'ye tehdit oluşturmaktadır. İkinci cephe, Irak cephesidir ve burada yine Türkiye PKK bölücü terör örgütü ile mücadele etmektedir. Üçüncü cephe ise, Libya'yı da kapsayan Doğu Akdeniz cephesidir. Türkiye'nin en uzun kara sınırı Suriye ile bunu Irak ve İran takip etmektedir. Fırat'ın Doğusu ve Memiş dâhil Türkiye'nin bekasını etkileyen PYD terör örgütü mevcuttur. Aynı şekilde Türkiye'nin 500 km'lik sınırında PKK ve PYD terör örgütleri ve verilen rakamlara göre 30.000 terör örgütü elemanı mevcuttur. Bu terör örgütlerinin birbirinden farkları sadece kıyafetlerinin farklı olmasıdır. Çünkü lider kadroları, bağlı oldukları yerler aynıdır.

kendi şirketleri işletmektedir. Bu önemli payını kaybetmek Fransa'nın istemediği bir şeydir. Bu kısa açıklama Sirte – Cufra hattının uluslararası alanda ne kadar çekişmeli bir coğrafyayı işaret ettiğini göstermektedir.

Buraya kadar yazılanların bir ara toparlamasını yapabiliriz. Libya'yı da içine alan Orta Doğu'daki sınırların değiştirilmesi, bu ülkelerin yeniden inşa edilerek yeni bir dünya düzeninin kurulma çabaları bazı ülkelerin gündemini uzun süredir meşgul ediyor. Petrol ve doğal gaz başta olmak üzere kaynak zengini Libya'nın yeniden inşasında söz sahibi olmak isteyen çok sayıda ülke var. Bunların, kendi çıkarları doğrultusunda Libya üzerinde bazı hedefleri var. Libya'nın yeniden inşası sürecinde önemli rolü olan ülkelere biri de Türkiye. Türkiye'nin Libya konusundaki müttefiklerinden biri Amerika Birleşik Devletleri (ABD). Ama ABD'nin Türkiye ile Suriye'de karşı karşıya, Libya'da ise yan yana olması gerçeği, Suriye'deki ABD-Türkiye ilişkilerinin Libya'daki ilişkilerini de gelecekte olumsuz etkileyebilme potansiyelini ortaya çıkarıyor. ABD'nin Libya'da, Türkiye yanında ve darbeci Hafter'in karşısında durmasının en önemli sebeplerinden biri de Hafter'i destekleyen Rusya'nın karşısında yer almak istemesidir. Çünkü ABD, Rusya'nın Afrika'da yayılmasını ve hakimiyet kurmasını istememektedir. Öte yandan, Rusya'nın Libya konusunda Suriye'deki kadar şanslı olmadığı da düşünülmektedir. Çünkü Rusya şu anda Libya'da direk olarak bulunmamakta ve bölgedeki askeri politikalarını paralı askerler üzerinden yürütmektedir. Bundan dolayı Rusya'nın Libya'da kalıcı olması zor görülmektedir.

Öte yandan bölgedeki gelişmeler ışığında oluşacak Türkiye-İsrail ilişkileri de önem arz etmektedir. Her ne kadar Türkiye'nin Filistin konusundaki tavrı net olsa da Libya konusunda stratejik davranması doğru olacaktır. Tıpkı ABD ve Rusya ile olduğu gibi İsrail ile de farklı noktalarda farklı stratejik ilişkiler kurulabilir. Çünkü uluslararası ilişkilerde “ölümüne düşman ya da ölümüne dost” gibi kavramlar yoktur. Bunların dışında, son olarak İngiltere'nin durumundan da bahsetmek gerekir. Her ne kadar İngiltere fiilen Libya'daki dengelerin içinde görünmese de Birleşik Arap Emirlikleri'nin bölgedeki varlığı, İngiltere'nin bu bölgede oluşan dengelerin bir parçası olabileceği şüphesini uyandırmaktadır.

Güvenlik alanındaki en son gelişmeler, Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümetinin özellikle Türkiye'nin askeri desteğini aldıktan sonra başarılı olması etrafında konuşulmaya başlandı. Bu uluslararası camiayı Libya'nın geleceği konusunda fikir üretmeye

sevketti. Hükümet güçleri hidrokarbon rezervlerinin çoğunun bulunduğu Sirte ve Cufra hattında durdu. Sirte ve Cufra'nın Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin eline geçmesinin Mareşal Hafterin Bingazi'deki oluşumunun yok olması anlamına geleceğini bilen Rusya, Fransa, İsrail, Mısır, BAE, Yunanistan, GKRY ittifakı buraların kendileri için kırmızı çizgi olduğunu belirtip Hafter'e desteklerini arttırdılar.

Sirte, Rusya'nın deniz üssü, Cufra ise kara üssü olarak öngördüğü yerler olması bakımından Rusya için önem arz etmektedir. Eğer bu yerler Ulusal Mutabakat Hükümeti tarafından kontrol edilirse Hafter güçlerinin çözüldüğünü ve Bingazi'de Hafter'in daha fazla duramayacağına şahit oluruz. Eğer bu yerler Hafter tarafından tam anlamıyla ele geçirilir ise bu muhalefetin daha da güçlenmesi anlamına gelir. Bu sebeple yukarıda bahsedildiği gibi Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa ve Mısır, açık veya dolaylı olarak Hafter'e destek sağlamaktadır.

Mısır'ın tavrında kristalize olan bir durum özellikle Türkiye'nin Libya'ya yönelik kapasite inşa çalışmalarının aciliyetine ve önemine işaret etmektedir. Mısır Devlet Başkanı General Sisi'nin hemen Libya sınırına yakın bir yerde bir hava üssünü ziyaret etmesi etrafında oluşan bir gelişme öğreticidir ve mesaj niteliği taşımaktadır. Sisi'nin bu ziyaretine Libya'dan bazı kabilelerin temsilcileri de katılmıştır. Başta Mısır olmak üzere, Libya'ya müdahil olmak isteyen ülkeler Libya'da merkezi hükümeti zayıflatan, Libya'nın toplumsal parçalanmışlığını getiren kabile kartını devrede tutmaya kararlı olduklarını göstermişlerdir.

Burada Türkiye'nin politikasını uygun görmediklerini gerekirse müdahale edeceklerini söyleyen Sisi'nin amacı aslında bu bölgede kabilelerin çözülmesini engellemek ve kabilelerin yanlarında yer aldıklarını belirtmektir. Sisi, Libya'ya silahlı kuvvetlerini sokması karşılığı olarak iktidarını kaybetme olasılığının yüksek olduğunu bilmektedir. Eğer Sisi, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa ve Suudi Arabistan'ın söylemlerine göre hareket ederse, Mısır'ın bütünlüğünü sağlayamayacağı açıktır.

Diğer yandan Libya'da ABD ve Türkiye birlikte yürümeye karar vermiş görünüyor. Burada önemli sorun, ABD, Suriye'de PYD desteğine devam edecek mi? Suriye'de kısmi güvenliğin sağlanmasından sonra tam güvenliğe sıcak bakacak mı? S400 konusunda Türkiye'ye karşı olası yaptırımları askıya alacak mı? Bu sorulara verilecek yanıtla Lib-

ya'da birlikte yürüme kararının geleceği için son derece önemlidir. Türkiye, Libya'daki gelişmelerin belirleyicisi olarak uygulamaya koyması gereken kapasite inşasına yönelik için ABD'nin desteğini almayı bu bağlamda da ABD'ye Suriye'deki meseleleri masaya yatırmayı teklif etmelidir.

Türkiye açısından yeniden değerlendirildiğinde ise, Türkiye Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Libya'nın yeniden yapılandırılması, ordunun yeniden yapılandırılması ve petrol ve doğalgaz arama çalışmalarının başlaması amaçlamaktadır. Türkiye'nin Libya'da iktisadi olarak var olmak isteği açıktır. Bu sebeple Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Türkiye arasındaki ilişki çok önemlidir. Serraj hükümeti lehine gelişen durumu perçinlemek için Türkiye'nin sağlık'dan, eğitime, sanat'dan alt-yapı çalışmalarına Libya'nın normalleşmesine ve ayağa kalkmasına yardımcı olması gerekmektedir. Bunu yaparken de Libya'nın özgün koşullarını, ulusal egemenliğini, tarihini, kültürünü, toplumsal yapısını göz önünde bulundurmalıdır. Zaten Libya'nın özgün geçmişi Türkiye'ye pek çok alanda kaldıraç sağlayan süreçlere sahiptir. Bunları harekete geçirmek belli bir felsefe etrafında detaylandırılmış kapasite inşa programlarıyla mümkün olacaktır.

GÜVENLİK ÇALIŞMASINDAN ÇIKAN DERSLER:

1. Güvenlik kalkınma ve kapasite inşasının bir önkoşulu olmakla birlikte kapasite inşası ve kalkınma güvenlik alanındaki ilerlemenin destekleyicisidir.
2. Libya'nın güvenliği, toprak bütünlüğünün sağlanması kapasite inşasına bütünlüklü bir yaklaşımı gerektirmektedir.
3. Libya özelinde kapasite inşasının başarılı olması ve güvenliğe katkı yapması, toplumsal, tarihi, kültürel alanlarda ülkenin özgün koşullarının göz önünde tutulmasını gerektirmektedir.
4. Disiplinler arası, vaka temelli, saha çalışmalarının gerçekleştirilmesi kapasite inşası çabalarından sonuç almak için temel şarttır. Değişik alanlarda, farklı merhaleler göz önünde bulundurularak alan çalışması yapılmalıdır.
5. Geleneksel sömürge silahı aşiret bölünmelerinin toplumsal dinamikleri etkileme gücü, merkezi devletin güçlendirilmesi lehine çabalarla, azaltılmalıdır. Kapasite inşasının temel yönlendiricilerinden biri bu uygulama olmalıdır.

III. LİBYA'DA GEÇMİŞLE GELECEK ARASINDA DİPLOMASİ

Güvenlik ve kapasite inşası konusunun Libya özelinde ve gelinen bu noktada en önemli destekçisi diplomasi alanıyla ilgilidir. Bu konuda Libyalı diplomatların desteklenmesi, uluslararası yumuşak gücün devreye sokulması ve sonuç alıcı girişimlerde bulunulması önem arz etmektedir. Şüphesiz Libya, hem Afrika ölçeğinde hem de küresel ölçekte refleksler gösterebilecek son derece zengin bir diplomasi geleneğine ve tarihine sahiptir. Bu alanda neler yapılabileceğine bakmadan önce, Libya'da var olan birikimi incelememiz gerekir.

Bugünkü Libya'nın 1500'lü yıllardaki yöneticileri, İspanyol işgali sonrasında Osmanlı İmparatorluğundan istediği yardımı almıştır. Bu kendi içinde bir diplomatik başarıdır ve Libya'nın gelecekteki güvenliği ile ilgili bir gelişmedir. Bu çerçevede Libya, 1911 Uşi anlaşmasına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde kalmıştır. Osmanlı, Libya'ya dayılık sistemini getirmiş ve bu dayılar Osmanlı'ya bağlı bir şekilde hareket etmiştir. Dayılık sistemi 1911 yılına kadar sorunsuz şekilde işlemiştir.

Bu tarihten sonra, İtalya'nın bölgeyi işgali ile bölgede İtalyanlaştırma politikası güçlü bir şekilde uygulanmıştır. Bu politikada kapsamında Libya'daki bazı İtalyanlara, Libya vatandaşlığı verilerek bunların azınlık statüsünün korunduğu görülmektedir. İtalya 80.000'e yakın İtalyan vatandaşını Libya'ya getirerek Libya'nın tarım ürünleri ve yer altı zenginliklerini ele geçirmeye çalışmıştır. Bölgedeki İtalyan etkisi ve İtalya'nın Libya'yı kendi etki alanı olarak görmesi günümüze kadar devam etmiştir.

İtalya'nın Libya'da hâkimiyetini 1946 yılında kaybettiğini ve bu bölgede Senüsi hareketinin başladığını belirterek devam edelim. Bu, 1946 yılında Libya'da üçüncü

deneyim olarak krallık döneminin başladığı göstermektedir. Bu dönemde Senüsilerin liderliğinde genel bir yapı oluşturulmuştur. Yerel anlamda kralın ve kralın yakınlarının ağırlığının olduğu bu dönemde bir anayasa kabul edilmiştir.

Libya'da bir askeri darbeyle iş başına gelen Albay Kaddafi'nin iktidar olduğu dönem incelendiğinde, bu dönemde farklı iç ve dış politikalar izlendiği görülür. Libya'da sosyal anlamda bu dönemde önemli gelişmeler olmuş ve halk bu politikalardan son derece memnun kalmıştır. O dönemlere bakıldığında vergi oranlarının çok düşük, elektrik-su gibi ihtiyaçların ise ücretsiz olduğu ve öğrencilere verilen bursların çok yüksek olduğu görülmektedir. Fakat Kaddafi'nin dış politikası iç politikaları kadar başarı gösterememiştir. Bu da diplomasi alanındaki kapasitenin ne kadar hayati önemde olduğunun bir göstergesidir.

Özellikle Batı ülkeleri ile zaman zaman zıtlaşan bir politikayı benimseyen Kaddafi idaresi diplomasi alanında pek çok sıkıntıyla karşı karşıya kalmış, bu sıkıntıların iyi idare edilememiş olması Libya'yı uluslararası arenada yalnızlığa sürüklemiştir. New York seferini yapan Pan Am uçağının Lockerbie'de düşürülmesi ve Berlin'de bir diskoya yapılan saldırının Kaddafi rejimiyle bağlantısının kurulması Libya aleyhine politikalara temel teşkil etmiştir.

Kaddafi rejiminin giderek halk desteğini yitirmesi, iç huzursuzluklar, uluslararası izolasyon ve Arap Baharı sürecinin Libya'ya yansması sonucunda Birleşmiş Milletlerin NATO ile düzenlediği operasyonla Kaddafi'nin iktidarına son verilmiştir. Libya'da Kaddafi döneminden sonra dördüncü dönem olarak adlandırılan dönemde aşiretler harekete geçirilmiş, bunlar bir araya getirilmeye çalışılmış ve aşiret temelli son derece kaygan ve bozulması kolay bir yapılanma oluşturulmaya çalışılmıştır.

Günümüzde Libya'da ülkenin geleceği için Birleşmiş Milletler, NATO, aşiretler ve DAESH gibi terör örgütlerinin ve birçok devletin söz sahibi olmaya çalıştığı görülmektedir. Bu noktada Türkiye'nin varlığı da oldukça önemlidir ve dış aktörlerin izledikleri politikalar gittikçe önem kazanmıştır.

Kapasite inşası konusunda Türkiye'nin izlediği politika aşiretleri dışarıda bırakmamalıdır. Merkezi bürokrasinin güçlendirilmesi kabileler nezdinde uygulanacak politikalar oluşturulmadan, bu çalışılmadan başarılı olamaz. Türkiye bu anlamda hazırlık

yapmalıdır. Bununla bağlantılı olarak, Libya'da basınla, düşünce kuruluşlarıyla acil olarak toplantılar yapılmalıdır. Üniversitelerde yüksek lisans ve doktora tezlerinde bu konulara daha fazla ağırlık verilmelidir. Belirtildiği gibi, Türkiye'nin Libya'da bulunan kabileler ile ilgili fikir geliştirmesi, anlaşmalar yapması önemlidir. Libya'daki kabile yapılarının yabancı devletler tarafından nasıl manipüle edildiğinin haritasının hazırlanmasında diplomasinin katkısı hayati önemdedir.

Örneğin Suudi Arabistan, kabileler ve merkezi hükümet arasında anlaşma sağlayarak uyguladığı politikanın başarılı olmasını ummaktadır. Bu noktadan hareketle, Türkiye'nin de buna benzer bir politika uygulaması beklenebilir. Öte yandan, Türkiye'nin elinde oldukça önemli bir imkân vardır. Suriye'de Türkiye'nin olduğu bölgelerde istihdam ve mutluluk söz konusudur. Türkiye bu başarısını Libya halkına da yansıtabilirse burada da başarılı olması mümkündür. Diplomasi bu alanlarda diğer yabancı ülkelerin girişimlerini belirlemeli ve merkezi etkileme gücünün azaltılması için stratejiler önermelidir.

Türkiye diplomasisinin kapasite inşasına yapacağı katkının kapsama alanı, örneğin kendi harp okullarında subaylar yetiştirerek Libya'nın askeri iskeletinin oturtulmasına yardımcı olmayı içerebilir. Ayrıca Libya'daki öğrencilerin eğitimi üstlenilip Türkiye'de eğitim verilebilir. Diplomasi, kalkınma alanlarına, mesela Libya ve Türkiye arasında ticaret ve yatırımlar alanlarına da hizmet etmek üzere devreye sokulmalıdır.

Bu alanlarda diplomasinin yapacağı en temel katkı, Türkiye'nin Libya'da yukarıda örneklenen alanlarda yapması gerekli olan atılımlara dair diğer ülkelerin Libya'daki politikalarının tam olarak ne olduğunu anlamak ve anlatmak olmalıdır. Libya'nın toprak bütünlüğünün korunmasında ve topraklarının bölünmesinde hangi devlet ne istiyor sorusu Türkiye'nin Libya'da sürdürmeyi amaçladığı kapasite inşası açısından oldukça önemlidir. Rusya'nın Libya politikası, Suriye'deki pozisyonu çerçevesinde biçimlenirken, ABD, Rusya'nın tam karşısında durarak Libya'da avantaj kazanmasına engel olmaya çalıştığı bilinmektedir. Bu noktada Türkiye diplomatik çevrelerinin, ABD'nin tam olarak ne yapmaya çalıştığını anlaması ve ona göre davranması büyük önem taşımaktadır. ABD'nin planlarının Türkiye için tehlikeli olma olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Mesela Türkiye'yi Rusya ve Yunanistan'la karşı karşıya getirmek gibi amaçlar söz konusu olabilir. Bu tür gelişmelerin ise kapasite inşasını akamete uğratacağı açıktır.

Türkiye için Azerbaycan önemli bir deneyim kartıdır. Azerbaycan'da devlet yapısının oluşturulmasında Türkiye etkin bir şekilde görev almıştır. Burada öncelikle eğitim sürecinden başlanmış ve on bin öğrenci eğitilmiştir. O dönemde Türk üniversitelerinde eğitim gören gençlerin şu anda Azerbaycan'da önemli kademelerde yer aldıkları bilinmektedir. Ayrıca Türkiye, Azeri ordusundaki teğmenlerin eğitilmesi konusunda da aktif bir şekilde görev almıştır. Bu deneyimlerin Libya'ya aktarılması, Libya'daki kapasite inşası için oldukça önemli olacaktır. Türkiye'nin Libya'da iki tane önemli askeri üs oluşturma aşamasında olduğunu biliyoruz. Güvenlik alanındaki bu girişim, diplomasi ile güçlendirilmelidir. Türkiye'nin bölgeye daha fazla destek sağlamak için askeri eğitimler vermeye ve eğitim anlaşmaları yapmaya hazır olduğu unutulmamalıdır.

Ayrıca, pandemi sürecinde Türkiye'nin başka bir önemli gücü daha ortaya çıkmıştır. Bu da sağlık sektörüdür. Türkiye'nin Libya'ya bu konuda da desteği ayrıca önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda Libya'da Türk doktorların yönettiği bir Türk hastanesi ya da bir Türk üniversitesi kurulabilir. Ama bu tarz konularda geçmişe dönük birikimlere de ihtiyaç vardır. Türkiye'nin içine Libya'yı da alabilecek uzman Tıp Fakülteleri ve hastaneleri olmadığı gibi, ilgilenilen coğrafyalar ile bağlantılı yapılan akademik araştırmaların sayısının çok az olduğunu biliyoruz. Türkiye başka ülkelerde kapasite inşa ederken bir yandan da kendisinin akademik kapasitesini, özellikle Asya ve Afrika coğrafyası için oluşturmak zorundadır. Bu, başta Batı kaynakları olmak üzere yabancı kaynaklara olan bağımlılığı da azaltacaktır, milli öncelikleri ön plana taşımaya yardımcı olacaktır.

Libya'nın geleceğinde önemli rol oynayacak 3 ülke vardır. Bunlardan biri haliyle Türkiye'dir. Ayrıca İtalya'nın rolü de çok önemlidir. Çünkü İtalya hem coğrafi olarak Libya'ya yakın bir ülkedir hem de Libya'da çok fazla İtalyan şirketinin var olduğu bilinmektedir. Ayrıca İtalya'nın da Libya'da bir geçmişi vardır. Üçüncü ülke ise Mısır'dır. Aslında Mısır'ın ikna edilmesinin yolu da kültürel yapı ve din gibi toplumsal olarak ortak olan noktaların kullanılmasından geçmektedir. Mısır'ın var olan devlet öncelikleri ile Türkiye'nin uzlaşma zemini son derece zor olmasına rağmen, Türkiye'nin Mısır unsurunu Libya'da yapmak istediklerini engellemeyecek şekilde idare etmek durumundadır. Bunu başarmaya yardımcı olacak ise diplomasi'dir.

DİPLOMASİ ÇALIŞMASINDAN ÇIKAN DERSLER:

1. Diplomasi Libya'daki kapasite inşasındaki gelişmelerin sağlıklı yürümesi için aktif olarak yardımcı olacak şekilde kullanılmalıdır.
2. Libya'nın geçmiş deneyimleriyle zengin diplomasi kapasitesi güçlendirilmelidir.
3. Diplomasi kabilelerin, yabancı ülkeler tarafından nasıl kullanıldığını tespit etmek konusunda yardımcı olmalıdır. Bunların merkezi hükümetin gücünü azaltıcı etkisinin bertaraf edilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.
4. Türkiye Harp Okullarında ve üniversitelerde, Libya'nın güvenlik ve yaratıcı kapasitesinin geliştirilmesine destek olmalı ve diplomasi diğer devletlerin bu alandaki girişimlerini tespit ederek yardımcı olmalıdır.
5. Diplomasi eğitim alanında olduğu gibi ticaret ve ekonomi gibi kalkınma alanlarında da diğer ülkelerin yönelimlerini tespit ederek kapasite inşasına yardımcı olmalıdır.
6. Sağlık sektörü gibi Türkiye'nin üstün olduğu alanlarda Libya ile işbirlikleri yapılarak özellikle Afrika ve Asya'da üçüncü ülkelerde kaldıraç elde edilebilir. Bu tür ko-ordinasyon çalışmalarında diplomasi önemli katkı sağlayabilir.
7. Mısır, İtalya, Rusya, ABD gibi bölge içi ve dışı ülkelerin Libya'ya yönelik girişimlerinin anlaşılması, yönlendirilmesi yürütülecek kapasite inşası programları için diplomasi önemli rol vermektedir.

IV. KAPASİTE İNŞASI VE AFRİKA'DA NATO'NUN ROLÜ

Kapasite inşası bağlamında güvenlik ve diplomasi alanları ele alınırken, Türkiye'nin de üyesi olduğu ve günümüzde küresel ölçekte askeri ve diplomasi alanında önemli bir yer işgal eden NATO'nun Afrika kıtasında ve dolayısıyla Libya'da oynayacağı rolü dikkate almak gerekiyor. NATO, uluslararası askeri bir ittifakın cisimleştiği kurum olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da barışın korunması ve kapasite inşası konusunda önemli katkılar yapmıştır. Küresel ölçekte askeri alandaki ateş gücüyle tek, rakipsiz ve eşsiz kurum olması hem de kapasite inşası konusundaki geçmiş deneyimleriyle NATO'nun Libya'da ve genel olarak Afrika'da yapabileceği pek çok olumlu katkı bulunmaktadır. Bir noktada NATO, Libya'da güvenlik alanının kazanımlarına destek verecek olan askeri alanın dışında arttırılacak kapasite ve beşerî sermayenin güçlendirilmesinde rol oynayabilecek diplomatik bir oluşumdur. Libya'nın yakın geçmişindeki uygulamalarının sonuçlarından bağımsız olarak değerlendirilmeli ve yapabileceği olumlu katkılar göz önünde bulundurulurken devreye sokulmalıdır.

Özellikle Libya'nın kabile temelli toplumsal yapısı, orada bulunan tek tek ülkelerin bu kabileler üzerinden kaldıraç elde etmeye çalışmaları gerçeği, askeri alanda toprak bütünlüğünün sağlanması konusunda daha kararlı bir duruşun sergilenmesinin önünü açmak için NATO'yu gerekli kılmaktadır. Merkezi hükümetin kabileler ile iş birliği içinde olup kapasite inşası gerçekleştirmesini, merkezin lehine sağlayabilecek uluslararası kurum NATO'dur. Burada küresel güvenlik de ön plana çıkmaktadır.

Bu noktada NATO'nun Libya'da siyasi örgüt kimliğini üstlenmesi gerekmektedir. NATO Libya'da boşlukları dolduracak olan kuruluştur. NATO'nun Libya politikaları-

nı uygularken bölgede güvendiği ülkelerden biri Türkiye'dir. Ayrıca NATO'nun ulusal mutabakat hükümetini tanınması, meşru devlet olarak görmesi Türkiye için Libya üzerinde önemli adımlar attığının da bir göstergesidir.

Ayrıca NATO Libya'ya savunma yeteneklerini geliştirme ve artırma konusunda destek vermektedir. NATO'nun Libya'ya verdiği taahhütler vardır. Bu taahhütlerden bir kısmı Libya'nın savunma kapasitesini artırmaktır. Avrupa Birliğinin küresel çözüm ortaklarının olmaması NATO'nun bu görevde önemini daha açık ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Libya'nın geleceği konusunda NATO'nun oynayacağı rol çok önemlidir.

Türkiye, Libya'da ulusal çıkarları doğrultusunda önemli politikalar uygulamaktadır. Burada Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerin tanıdığı bir hükümeti meşru olarak kabul etmesi bu doğru politikalarından biridir. Libya'da örneğin, Fransa'yı değerlendirdiğimizde Fransa'nın Çad, Nijer ve Mali'deki faaliyetleri Libya'nın güvenliğini istikrarsızlaştırıcı bir tabloyu ortaya koymaktadır. Fransa, Gana'da lejyoner birlikleri ile bulunmaktadır. Aynı şekilde ABD de Nijerya'da bulunmaktadır. Kısaca emperyalizmin elinin her yerde olduğu ve ülkelerin kendi ulusal çıkarları için bu tür faaliyetleri gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Öte yandan, uluslararası ilişkilerde kesin dost düşman yoktur. Buna örnek olarak Suriye'de karşı karşıya olan ülkelerin Libya'da yan yana oldukları görülmektedir. Türkiye ile ABD'nin birçok konuda ve birçok ülkede yürüttüğü ortak çalışmalar vardır. Bu tarz çalışmalar Libya konusunda da yapılabilir.

Yukarıda bahsedilen ve birbiriyle rakip, çatışan güçlerin kendi etki alanlarını oluşturma çabaları, NATO gibi uluslararası kurumların devreye sokulmasıyla kapasite inşası çabalarını da belli bir mantık çerçevesine oturtabilir. Zaten kendilerinin de üyesi oldukları NATO'nun kapasite inşası çabalarını oradaki kendi varlıkları için de olumlu görmelerini sağlamıştır. Olumlu bir rekabet içinde iş birliği arayışlarını NATO gibi bir platform mümkün kılmaktadır.

NATO ÇALIŞMASINDAN ÇIKAN DERSLER

1. Yerel, ulusal ve uluslararası güç çekişmelerini dengeleyecek, bunları kapasite inşası için yumuşatıp, hizmete sokacak NATO gibi askeri / diplomatik uluslararası örgütler Libya'da olumlu rol oynayabilir.
2. Bu tür kurum ve kuruluşlara hazırlıklı gitmek, detaylı programlamalı yapmak olumlu saha çıktıları için gereklidir.
3. NATO gibi kurumlar BM'in tanıdığı merkezi meşru hükümetin güçlenmesini, dolayısıyla kapasite inşasının güçlendirildiği bir ortamı sağlayabilirler.
4. Türkiye'nin bu coğrafyaya NATO ile birlikte uyumlu girmesi, Doğu Akdeniz'de karşılaşılabilecek bir takım risklerin bertaraf edilmesini sağlayabilir.
5. NATO'nun geçmişten günümüze oluşturmuş olduğu kapasite inşası deneyiminin kullanılması Libya'da başarılı sonuç alınmasını sağlamaya yarayacaktır.

V. LİBYA'DA KAPASİTE İNŞASI VE EKONOMİ

Kapasite inşa alanının belki de en önemli belirleyici alanı ekonomi alanıdır. Bu alandaki gelişmeler, yön verici politikalar, kalkınmanın araçları ve kaynakları sadece iktisatçıları değil uygulayıcıları da derinden ilgilendirmektedir. Özellikle Libya gibi kaynak zengini olup, ülke içi çatışmalar yüzünden yönetim düzeyinde zafiyet gösteren ülkelerde kapasite inşası ve iktisadi kaynakların ülkenin geleceğinin, refahının ve zenginliğinin sağlanması için kullanılmasının gerçekleştirilmesi önemli karar alma parametrelerine bağlamaktadır.

COVID 19 salgını sonrası küresel ekonominin yaşadığı daralma ve gelecekteki belirsizlikler konusu Libya'da da karşımıza çok farklı boyutlarıyla çıkmaktadır. Libya'da Covid-19 sürecinde liberalizmin ve küreselleşmenin son bulduğuna yönelik yapılan yorumlara rağmen küreselleşme konusu ve onun etrafında oluşan riskli alanlar hala konuşulmaya ve gündemde olmaya devam etmektedir. Finans sektörü ile reel sektör arasındaki uçurumun giderek derinleşmesi sonucunda gelir dağılımında oluşan eşitsizlik de önemli bir problem olmaya devam etmektedir.

Libya'da silahlı çatışmalar bitse de kaynak paylaşımı üzerindeki çekişmelerin uzun süre devam edeceği açıktır. Halife Hafter'in bırakmak istemediği Sirte, Libya'daki kaynakların önemli bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. Muhalif Hafter, bu bölgedeki kaynakları satarak Sirte üzerinden ticaret yapmaktadır. Bu ticaret aynı zamanda Hafter güçleri için de önemli bir maddi kaynak oluşturuyor. Ama uluslararası yasalara göre bu bölgedeki kaynakların ticaretinden elde edilen paranın Trablus merkezli hükümete gitmesi gerekiyor.

Ayrıca hep Libya'daki petrol kaynaklarından bahsediliyor. Libya 2011 öncesinde Afrika'nın en büyük, dünyanınsa 9. büyük petrol üreticisi durumundaydı. Günlük 1,8 milyon varil petrol üretimiyle 63 yıl boyunca kendini idare edebilecek bir petrol rezervine sahipti. Kişi başına düşen milli gelir \$15.000 civarındaydı. Okuma yazma oranı ise 2012 yılında genel erişkin erkeklerde %90, erişkin kadınlarda %84, 15-24 yaşta ise %100'dü. Libya kaynaklarının zenginliği, sadece petrol rezervleriyle sınırlı değil. Bu kaynakların yanı sıra Libya'da doğalgaz kaynakları da var. Bunun yanı sıra, demir ve alçı taşının çok geniş kullanım alanlarının olması ve Libya'nın da bu alanlarda zengin olduğu biliniyor.

Ayrıca hem siyasi hem de ekonomik açıdan bakıldığında Libya'da öncelikle devlet olma fonksiyonlarını yerine getiren bir devlet yapısına ihtiyaç olduğu görülüyor. Böyle bir yapı ekonomiyi korumak ve kaynak yönetimini etkin olarak sağlamak için gerekli. Libya'da ileriye dönük planlardan bahsedebilmek için önce bu siyasi düzenin kurulması gerekiyor. Bir başka deyişle, Libya'nın elinde bulundurduğu zenginlikleri Libya'nın lehine kullanacak bir hükümete ihtiyaç var.

Bahsi geçen türde bir devlet yapısına ulaşılmaması belli bir kapasite inşasını da gerektiriyor. Bu anlamda Libya'daki kaynak yönetiminin belki de en önemli meydan okuması kapasite inşası alanında kendini gösteriyor.

Çözüm belki belli ve çok basit ama işin içine siyaset girince durum pek kolay olmuyor. Bölgede söz sahibi olmak isteyen çok sayıda ülkenin var olması rekabeti kızıştırıyor. İtalya'nın 10 milyon metreküplük doğalgazı Libya'dan sağlanırken Fransa'nın Libya'dan temin ettiği petrol miktarı da gün geçtikçe artmaktadır. Ülkelerin Libya konusunda söz sahibi olmak istemesinin temelinde bu gibi durumlar önem arz etmektedir.

Ayrıca dünya üzerinde Libya'nın petrol gücü olmasını istemeyen çok sayıda ülke var. Mesela devrik başkan, Albay Kaddafi, sonlara doğru ülkedeki petrol üretimini artırma kararı almıştı. Belki de bu konudaki girişimleri Kaddafi'nin sonunu hazırladı. Şimdi de karışıklıkların başlamasını takiben Libya'da petrol üretiminin düştüğünü görüyoruz. Tabi petrol arzındaki boşluğu çevredeki diğer ülkeler karşılıyor. Libya'da normalleşmenin başlaması sonucu karşılaşılabilecek en önemli şoklardan biri "gelir şoku" olarak ortada duruyor. Libya'nın dünya pazarına tekrar petrol ve doğal gaz üreten ülke olarak girmesi

kazançlarının artmasını, artan bu kazançların ise kapasite ve çeşitlenme yokluğunda ticarete konu olmayan mallara yönelmesini; bunun da iktisat teorisinde “Hollanda Hastalığı” olarak bilinen süreci tetikleyebileceğini; sonuç olarak ülkede bir sanayisizleşme ve üretimden kaçışı başlatabileceği riskini arttıracığı gözden kaçırılmamalıdır.

Türkiye'nin Libya'nın yeniden inşa sürecinde alacağı rol de çok önemlidir. ABD'nin Hong Kong ile serbest piyasa anlaşması gibi bir anlaşma Libya ile de yapılarak, Türkiye Libya'nın dünyaya açılan penceresi görevini üstlenebilir. Türkiye de Libya'da ileriye dönük varlığını sürdürmek için böyle bir yola başvurmayı deneyebilir. Ama bu sömürgeci bir anlayışla yapılmamalıdır. O bölgedeki kardeş ulusların huzur içinde yaşayabilmeleri adına Türkiye'nin sömürgeci anlayışın aksine farklı bir model geliştirmesi gerekiyor.

Öte yandan Libya'nın yeniden inşası sürecinde Türkiye'nin rahatlıkla üstlenebileceği alanlar mevcuttur. Yeniden inşa süreci su, elektrik, karayolu gibi altyapı çalışmalarından eğitime ve özel yatırımlara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Türkiye bu tarz altyapıları yeniden inşa edebilecek güce sahip bir ülkedir. Ayrıca Türkiye'nin Libya'daki amacı sömürü değil yeniden inşadır. Ayrıca orada olmasının da makul gerekçeleri vardır. Çünkü Akdeniz'de yaşanan olaylar Türkiye'yi direkt olarak etkilemektedir.

Özellikle iktisadi ve ticari alanda başta Türk müteahhitlik sektörü olmak üzere, 1972 yılından bu yana gösterilen faaliyetler sonucu 29 milyar dolar tutarında gerçekleşen proje, Libya'yı, Türkiye'nin Afrika'daki en önemli ticari ortaklarından biri yapmıştır. Libya'da 2011 yılında çıkan karışıklıkların ardından, Türk firmaları sorun yaşamış ve bu sorunların çözümünü sağlayacak kılavuz bir metin oluşturulmuş ve 12-13 Ağustos 2020 tarihlerinde Ankara'da Ticaret Bakanımız Sayın Ruhsar Pekcan ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Planlama Bakanı Sayın Taher Cuheyemi başkanlığında gerçekleştirilen müzakerelerin sonucunda Mutabakat Zaptı imza altına alınmıştır.

Söz konusu, Mutabakat Zaptı, Libya tarafınca gündeme getirilen, firma ile işveren idaresi görüşmelerinin sonuçlarının gerçekleştirilmemesi hususunu bertaraf etmek amacıyla Libya Devletinin ilgili tüm Kurumlarının sürece katkı sağlamasını temin etmek üzere imza altına alınmıştır. Mutabakat Zaptı ile Türk firmalarının Libya'daki hak ediş alacaklarından teminat mektuplarına, makine-ekipman, şantiye veya yapılan projenin gördüğü zararlardan fiyat artışlarına ve projelerin devam edip etmemesi, devam

etmeyecek projeler için tasfiye süreçlerinin belirlenmesine kadar tüm konuların Libyalı işveren idareler ile ele alınıp bir çözüm sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Bunların yanı sıra, Libya'da kaynakların ve üretimin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye burada Libya'nın iktisadi idaresine önemli katkılarda bulunabilir ve iktisadi politika yönetimini gerçekleştirecek unsurların eğitim ve yetiştirilmesini üstlenebilir.

Milli Savunma Bakanlığı'nın Libya hükümeti ile işbirliğine girerek tersane vb. yapıların kurulması da önemli görülmektedir. Aynı şekilde eğitim alanında yapılacak yatırımlar da önemlidir. Ayrıca, Türkiye ve Libya arasında karşılıklı ticaret para üzerinden değil doğal kaynaklar üzerinden yapılabilir.

Türkiye Libya'ya göre teknoloji anlamında daha iyi durumda olan bir ülke olduğundan karşılıklı ilişkiler bu bakımdan da Libya'ya katkılar sağlayacaktır. Batılı ülkeler teknoloji konusunda bizden daha iyi olabilirler ama verme konusunda bizim kadar iyi değiller. Ayrıca biz de Orta Doğu'da bulunan ülkelere göre teknolojik olarak daha iyi bir durumdayız.

Türkiye de enerji konusunda dışa bağımlı bir ülkedir. Bu noktada Libya ile kurulacak güçlü anlaşma sonucunda Türkiye bu anlaşmadan karlı çıkacaktır. Burada kazan-kazan stratejisinden bahsedilmektedir. Her ülke karşılıklı anlaşma ile kazanacaktır.

Bunların yanında Türkiye'nin dikkat etmesi gereken başka bir konu daha vardır. Libya'da daha önce elektrik, su vb. temel ihtiyaçların devlet tarafından karşılandığı biliniyor. Haliyle halk buna alışmış durumda. En azından ilk etapta yapılacak planlarda bu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Özet olarak, Libya'ya gelip, orada iş yapıp, para kazanıp Libya halkına da hiçbir faydası olmayacak girişimler yerine, Libya halkına da fayda sağlayabilecek projeksiyonlar geliştirebilir. Bu durumda Libya halkının da bunu iyi karşılaması, Türkiye'ye rakiplere göre bir avantaj sağlamasına neden olur. Diğer ülkelerin bölgedeki eylemleri ve Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkileri de önem teşkil etmektedir. Öte yandan Türkiye'nin bu bölgede Mısır ile kuracağı olası ilişkiler de çok sağlıklı olmayabilir. Çünkü darbeyle başa geçmiş (Sisi) ve halkın seçtiği liderin cezaevinde ölmesine sebep olmuş bir liderden bahsediyoruz. Bu liderle başka bir darbeciye karşı kurulacak ittifaklar çok sağlıklı olmayabilir.

EKONOMİ ÇALIŞTAYINDAN EDİNİLEN DERSLER

1. Çatışma sonrası Libya'nın kalkınma konularının hangi iktisadi prensipler etrafında oluşacağını kararlaştırılması gerekmektedir. Burada devlet – piyasa dikotomisinin nasıl çözümleneceği kararlaştırmak önem taşımaktadır.
2. Libya tipik bir Hollanda Sendromu durumuyla karşı karşıya kalma riski taşımaktadır. Bunun bertaraf edilmesi için geçmişte yapılmış olan akademik çalışmaların, üretim zincirlerinin canlandırılması, ekonominin çeşitlendirilmesi, tüm bunların belli bir sanayileşme, kalkınma programı çerçevesinde gerçekleştirilmesinin sağlanması.
3. Bu programı uygulayacak teknik ekibin eğitilmesi, kullanılacak iktisadi, istatistik ve ekonometrik tekniklerin öğretilmesine yönelik yetiştirilmesinin sağlanması.
4. Türk firmalarının hukuk sorunlarının takibinin yapılabilmesi için kapasite ve mekanizmaların oluşmasını sağlamak, 2011'de kesintiye uğramış işlere tekrar başlamak için güvenlik ile ilgili önlemler almak, bankacılık ve sigortacılık imkânlarını değerlendirecek kapasiteye ulaşmak.
5. Türk firmalarının Libya'da yaptıkları işler ile bağlantılı olarak bir veri tabanının oluşturulması, genel olarak Libya'nın veri tabanının oluşumuna yapılacak katkıyı uluslararası standartlara uygun şekilde gerçekleştirmek ve veri tabanları ile istatistik çalışmaları sağlıklı bir zeminde izleyecek kapasite oluşturmak.
6. Kredi mekanizmaları ile şirketler kesiminin desteklenmesi sağlanmalı, borsa ve diğer alanlarda tasarrufların harekete geçirilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır.

VI. LİBYA EĞİTİM REFORMUNUN TEMEL DAYANAKLARI

Libya eğitiminin arka planına baktığımızda, 1951 yılında Birleşmiş Milletlerin Libya'nın bağımsızlığını tanıdığı tarihte devletin başına geçen Şeyh İdris'in, Krallığını ilan etmesinin ardından eğitimde sıkıntılı bir dönemin başladığını görürüz. 1969 yılına gelindiğinde ise Albay Kaddafi devletin başına geçmiştir. Kaddafi dönemi olarak bilinen 1969-2011 yıllarında, Libya ile Batı ülkeleri arasında kimi zaman yakın kimi zaman da uzak ilişkilerin olduğunu görülmüştür. Kaddafi'nin iktidarı 2011 yılında Libya'ya yapılan müdahale sonucu sona ermiştir.

Libya'nın demografik özelliklerinden bahsetmek gerekirse, 6,5 milyon nüfusa sahip ülkede çoğunluğu Araplaşmış berberiler oluşturmaktadır. Ayrıca çölde yaşayan bedevilerin yanında, Osmanlı döneminde getirilmiş Türkler de vardır. Libya, 150,000 civarında da yabancı nüfusa sahip bir ülkedir. Eğitim durumuna bakıldığında ise, 3000 ilkokulu, 1600 orta öğretimi, 15-20 yükseköğretim (kolej, üniversite, meslek yüksekokulu) mevcuttur. Gençlerin %10'u yükseköğretime ulaşırken ülkede okur-yazarlık %64 seviyelerinde olduğu görülmektedir.

Libya'da iç savaşla birlikte özellikle eğitim alanı oldukça etkilenmiştir. Zaman zaman okulların bombalandığı haberleri basına yansımaktadır. Bu ortamda güzel bir gelişme de mevcuttur. Üniversitelerin ağırlığı Batı bölgesinde bulunmaktadır. Hafter'in bulunduğu bölgede üniversitelerin daha az olduğu görülmektedir. Bu sebeple Doğu-Batı arasında akademik ilişkiler kesintiye uğramamıştır. Libya'da son 2-3 yılda öğrencilerin büyük çoğunluğu yurtdışına gitmeye başlamıştır. Burada mevcut eğitimin analizi çok iyi bir şekilde yapılmalıdır. Eğitimin geliştirilmesi, dünya ile entegre edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Libya'nın eğitimi üzerine acil durum planına ihtiyaç vardır.

Türkiye Libya'da askeri anlamda oldukça başarılı olmuştur. Eğitim alanında da bu başarıların elde edilmesi gerekmektedir. Ülkenin öncelikle kısa vadede nelere ihtiyacı olduğu daha sonra orta ve uzun vadede nelerin yapılabileceği belirlenmesi oldukça önemlidir.

Hangi alanda insan kaynağına ihtiyaç olduğu tespit edilmelidir. Burada yapılacak plan öncelikle öğrenci odaklı, ardından akademik personel yetiştirme odaklı ve ar-ge alanında başarılı olma odaklı yaklaşımın belirlenmesini gerektirmektedir. Türkiye'de iyi olan üniversitelerin Libya'daki üniversiteler ile entegre edilmesi bu dönemde atılması gereken adımlardan bir tanesidir. Üniversiteler arası ortak proje ve ortak sistem oluşturulmalıdır.

Türkiye ve Libya üniversiteleri arasında müfredatın belirlenmesi, eşleştirilmesi ve çeşitlendirilmesinin online olarak hızlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Online kısmının yanında fiziksel olarak da aynı faaliyetler yapılmalı burada harmanlama modeli uygulanmalıdır. Aslında Libya'da olması gereken eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması değil, var olan sistemin geliştirilmesidir.

Her ülkenin kendine özgü bir doğası vardır. Bunlar birbirine uygulanamaz. Libya ile ilgili eğitim planları da Libya'da var olan ve alışılmış düzenin üzerine kurulmalıdır. Bağımsızlığını 1951 yılında kazanan ve bugüne kadar siyasi istikrarsızlıklarla gelen bir ülkenin eğitim sisteminde eksiklikler olması normaldir. Ama, bugüne kadar var olan düzeni yok sayıp, eğitimi baştan inşa etmeye çalışmak pek mantıklı olmaz.

Ayrıca eğitime yapılan yatırımlar iğneyle kuyu kazmaya benzer. Bundan dolayı yeniden inşa sürecine ilişkin olarak eğitim ile ilgili çalışmalara bir an önce başlanması gerekmektedir. Eğitime ciddi bir kaynak ayrılmalıdır. Türkiye'de bu kaynağı düzgün bir şekilde kullanabilecek ve Libya'da eğitimi ileriye taşıyabilecek bir potansiyel mevcuttur. Türkiye'deki üniversiteler böyle bir süreci yönetebilecek birikime sahiptir. Sonuç olarak, eğitimle desteklenmeyen, harmanlanmayan hiçbir desteğin uzun vadede anlamı yoktur çünkü kalıcı olmaz.

Ayrıca eğitimle ilgili önemli bir konu da şudur: Uluslararası ilişkiler her ne olursa olsun, bir öğrenci genellikle eğitim aldığı ve yıllarının geçtiği bir ülke hakkında iyi düşüncelere sahip olur. Bunu ülkesine döndüğünde kendi vatandaşlarına da yansıtır.

Sonuç olarak bu konuda bir zaman sıkıştırması yapılması gerekmektedir. Öncelikle durum tespiti yapıp gerekli kanallar oluşturulmalıdır. Ardından odaklanılacak konu-

lar ve konularda iş birliği yapılacak ülkeler belirlenmelidir. Hemen ardından da hızlıca yapılacaklara dair planlar belirlenmelidir.

İstanbul Aydın Üniversitesi, çatışma sonrası Libya'nın yeni normalleşme sürecine yapılacak katkının kapasite inşası temelinde yürüyeceği bilinciyle

1. Bir dizi “webinar” düzenleyerek, bunlarda ortaya çıkan fikirlerin belli bir sistematik içinde geliştirilmesini hedefledi. Böylece, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de karşılaştığı ve başarılı bir şekilde bertaraf ettiği çabaları perçinlemek için gerekli olan girişimlerin akademik ortamda tartışılmasına zemin hazırlıyor.

2. Bu webinarlar, yukarıda bahsi geçen alanlarda gerçekleştirilecek ve IAÜ'nin farklı fakültelerindeki değerli uzman öğretim üyeleriyle Libya'daki kapasite inşa sürecinin nasıl yürütüleceği, kapsamı ve nefesi hakkında bir zihin haritası oluşturmayı hedefliyor.

3. Bu webinarlarla, çatışma sonrası normalleşme süreci içindeki Libya'nın yeniden inşası gerekli olan bir yol haritasının en açık ve net şekilde oluşturulması için Türkiye üniversiteleri arasında kendi payına düşeni yapmaktadır.

Türkiye, başta üniversiteler olmak üzere Libya'nın çatışma sonrası kurumsal ve toplumsal kapasite inşasına katkı yapması önem arz ediyor. Bu kapasite inşası başta güvenlik olmak üzere, siyaset, iktisat, eğitim, bilişim, iletişim, sanat, arkeoloji, şehir planlama, enerji ve toplumda kadının konumu alanlarını kapsıyor. Güvenlik alanında süregelen meydan okumaların, başta toplumsal organizasyonda önem arz eden kabile ve tarikat bağlantıları üzerinden tehdit ediliyor olmasının mutlaka aşılması gerekiyor. Türkiye burada geleneksel sömürü aracı olarak canlı tutulan kabile yapılanmalarını devre dışına taşıyabilecek bir irade ile hareket etmesi Libya'nın normalleşmesine sağlanabilecek en büyük katkı olacağına bilinciyle hareket etme zorunda.

Bu yüzden çatışma sonrası normalleşme süreci içindeki Libya'nın yeniden inşasında Türkiye'nin açık ve net bir yol planına sahip olması önem arz ediyor. Kendi öncelikleri, eldeki imkan ve kabiliyetleri ile Libya'nın gelecek projeksiyonları arasında rasyonel bir uyumun oluşturulmasına katkı yapmak Türk akademisinin görevidir. Türkiye'nin bu şekilde bir kazan – kazan çıktısı oluşturması dikkatli, rasyonel ve etkin bir hazırlanmayı gerektiriyor.

EĞİTİM ÇALIŞTAYINDAN EDİNİLEN DERSLER

Eğitim alanında kapasite inşası Libya'daki iktisadi, siyasi, askeri alanlarda elde edilen başarının kalıcılığı açısından en önemli uygulama alanıdır. İlkokullardan başlayarak üniversitelere kadar tüm eğitim aşamalarının çatışma sonrası normalleşmeye katkı yapacak şekilde gözden geçirilmesi, kapasitelerinin uluslararası standartlarda artırılması, iyi yönetim, bağımsız ve eleştirel düşüncenin, dolayısıyla yaratıcılık ve girişimciliğin teşvik edilmesi de eşit düzeyde önem arz ediyor. Beşeri sermayenin geliştirilmesi oluşturulması müfredat düzenlemeleri kadar, üniversitelerin ve okulların bilişim alt-yapılarının güçlendirilmesinden geçiyor. Türkiye'nin eğitim alanında yapacağı katkının ciddi olarak detaylandırılması gerekiyor.

- Kısa, orta ve uzun dönemde gerekliliklerin iyi tespit edilip açık ve net olarak hazırlanmış bir plan etrafında vakit kaybetmeden uygulamaya geçilmesi önem arz ediyor. Bu konuda zaman kaybetmemek, zamanı etkin kullanmak ve ivedilikle yol planı hazırlayıp bu program etrafında gereğinin yerine getirilmesi son derece önemlidir.

- Libya eğitimine yönelik temel felsefenin oluşturulması bundan önce var olan eğitimi yok saymamakla başlamalı. Başlangıç noktası olarak hatalardan kaçınmak, bugüne kadar var olagelmış, eğitim kurumlarının geçmişten yarına sürekliliğinin sağlanması, var olanın güçlendirilmesi, geçmişteki eğitim sistematığının üzerine yeniliklerin inşa edilmesi eğitime yönelik felsefenin temelini oluşturmalı.

- Bu, Libya'nın kendine has dinamiklerine uygun olarak gelişen eğitim sisteminin geçmiş deneyimlerini, kendi toprağından beslenen eğitim gerekliliklerinin çok iyi çalışılmasından geçiyor. Libya'daki eğitim sisteminin çatışmalar süresi içinde dünya ile ilişkisi kesildi. Yapılan uluslararası ilişkiler %6'lara kadar geriledi.

- Libya'da eğitim alanı da diğer alanlarda olduğu gibi ciddi darbeler yedi. Okullar bombalandı, öğrenciler öldürüldü. Libya'da silahlı kuvvetlere komutan yetiştiren askeri okullar dahil bombalanmış ve öğrencileri katledilmişti. Bu yüzden Libya'da yapılacak en önemli girişim ilk olarak Libya eğitim sisteminin çatışmalardan ne kadar etkilendiğinin, hasar durum tespitinin yapılması gerekiyor.

- Libya'da ilk üniversite 1955 yılında kurulmuştur. Çoğunluğu Trablus'ta bulunan ama ülkenin doğusu ile güneyinde de var olan üniversiteler birbirleriyle karşılıklı akade-

mik dayanışmaya devam etmişlerdir. Ancak Libya'daki eğitim konusuna daha yakından baktığımızda görünen, her ne kadar ülke ikiye bölünmüş gibi görünse de Libya'daki üniversitelerin ikiye bölünmediği ve ülkenin Doğusundaki üniversitelerle Batısındaki üniversitelerin birbirleriyle iş birliklerini devam ettirdikleridir.

- Libya'da var olan 3000 ilk okul, 200 Meslek Lisesi ve 15-20 civarında yüksek okul ve üniversitede okuyan öğrenciler güç koşullarda eğitimlerine devam etmişlerdi. Libya'nın bağımsızlığını aldığı 1951'de kız öğrencilerin okullaşma oranı yok denecek kadar azken bugün üniversite öğrencilerinin %42'sini kızlar oluşturmaktadır. Libya'da okuryazarlık oranı günümüzde %64'tür ve genç nüfusun sadece %10'u üniversite kapısına gelebilmektedir.

- İlk, orta ve yüksek eğitimin Libya'nın gerekliliklerine göre ve ihtiyaç duyduğu insan kaynağına göre harekete geçirilmesi gerekmektedir. Libya'nın ihtiyaç duyduğu insan gücü mutlaka belirlenmeli ve eğitim ona göre düzenlenmelidir. Bu kısıtın kısa vadede ortaya çıkarttığı en önemli gerçeklik eğitimin öğrenci odaklı olmasına dikkat edilmesidir. Libya öğrenci odaklı bir eğitim sistemi geliştirmeli ve ivedilikle ülkenin ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetiştirilmesi hedeflenmelidir. Bu özellikle mesleki alanda bir dizi girişimi gerekli kılmaktadır. Kısa vadede Libya eğitim sistemi, üniversitelerden başlamak üzere uygulamalı eğitime geçmelidir.

- Orta vadede eğitim akademik personel yetiştirebilecek şekilde harekete geçirilmelidir. Bu alanda başarılı olmak için yapılacak işlerin başında akademik personel değişim programlarını uygulamaya koymak gerekiyor. Libya'dan akademik personelin Türkiye'ye gelmesi sağlanmalı, Türkiye'den akademik personelin Libya'ya gitmesi kolaylaştırılmalıdır.

- Uzun vadedeki hedef ise Libya üniversitelerinin AR-GE yapacak kapasiteye yeniden kavuşturulmalarıdır.

- Türkiye ile Libya üniversiteleri karşılıklı iş birlikleri gerçekleştirmeli, Türkiye'de belli alanlarda uzmanlık geliştirmiş üniversiteler ile Türk üniversitelerin standartları gelişmiş olan bölümleri Libya üniversiteleriyle eşleştirilmelidir. Karşılıklı ortak sistem oluşturulmalı, Türkiye Libya'da üniversite açmalıdır. Türkiye'de var olan 220 civarındaki üniversite, sağlık, teknoloji, dil, beşeri bilimler, sanat ve pek çok dalda karşılıklı ortaklıklar kurabilmeli, bu tür girişimleri kolaylaştırıcı mevzuat hazırlanmalıdır.

• Libya eğitim sistemi ile ilgili en önemli kısım Libya'daki eğitimin statik eğitim olması ve müfredat yapısının kısıtlayıcı doğasıdır. Libya'daki müfredatın ivedilikle ülke gerçeklerine ve ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini gereklidir. Müfredatın çeşitlendirilmesi, yaratıcılığı destekleyecek şekilde çalışılması ve yeniden kurgulanması büyük önem ve aciliyet arz etmektedir.

• Libya'daki eğitimin harmanlanması, on line eğitim sistemleri ile kampüs içi eğitim düzenlenmeli ve uyumlu hale getirilmelidir. Çatışma ortamında Libya'da eğitimin e-eğitim, internet temelli eğitimin en kadar can alıcı bir konu olduğu ortaya çıkmıştır. Libya'da sanal ortamdaki eğitim uygulamaları hızlıca geliştirilmeli, güncellenmeli ve harmanlanmalıdır.

• Çatışma döneminde hırpalanmış olan Libya'nın yer altı ve yer üstü zenginliklerinin kullanılmaya başlanmasının sağlanmasına ek olarak kültürel varlıklarının ortaya çıkartılması, korunması, güncellenmesi ve yeniden inşası bu alanlardaki eğitim alt-yapısında önemli atılımları gerektiriyor. Arkeolojik alanda Al Jufra gibi tahribat görmüş bölgelerin yeniden inşası ve dünya kültürel mirasına kazandırılması için Türkiye üniversiteleri katkı sağlayabilir. Bu tür girişimlerin sadece kültürle sınırlı kalmadığı ama ulus devlet inşa sürecinde önemli bir boyut olduğu unutulmamalıdır. Konu sadece kültür değil aynı zamanda siyaset sosyolojisidir.

VII. GEÇMİŞLE GELECEK ARASINDA LİBYA'DA MEDYA

Şüphesiz medya, gazeteler, basın, radyo ve televizyon bir ülkede bilginin ve enformasyonun yaygınlaşması suretiyle, bilinci derinleştiren bu sayede kapasite inşasına katkı yapan en önemli unsurdur. Basın ve medyanın bu işlevini yerine getirebilmesi, bu alanın iyi yönetimine ek olarak çalışan kalitesinin artırılması, profesyonelleşmenin derinleştirilmesi, uluslararası standartların, basın ve yayın özgürlüğünün uygulanması önemlidir. Medya'daki eleştiri özgürlüğünün güvence altında olması bir ülkede var olan enformasyon asimetrisiyle baş etmenin, böylece manipülasyonların önüne geçmenin bir yoludur.

Libya medyasının tarihini geriye doğru incelediğimizde bu ülkede ilk basın yayın kuruluşlarının Osmanlı döneminde gerçekleştirildiğini görürüz. Libya'nın basın tarihi incelendiğinde, tüm Kuzey Afrika'da basılan ilk gazete olma özelliğine sahip olan Al-Munaqqıb gazetesidir. 1860'lara gelindiğinde, vilayet kanunu çıkarılarak Osmanlı vilayet gazeteleri çıkarılmaya başlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda, ilk kez Trablusgarb vilayet gazetesi çıkarılmıştır. Osmanlı taşrasının önemli bilgilerle bu şekilde haberdar edildiği görülmektedir. Trablusgarb vilayet gazetesiyle, Osmanlı vilayetlerinde yerel gazeteler çıkarılmasını, bir yandan toplumdaki artan ayrılıkçı eğilimleri dengelemek, öte yandan da Avrupa'da özellikle Araplar'a yönelik olarak artan Arapça süreli yayınların etkisini bastırmak isteği teşvik edici olmuştur.

Vilayet gazeteleri birçok yörede ilk kez süreli yayın çıkarılması bakımından önemlidir. Vilayet gazeteleri ile birlikte kitlenin basın aracılığıyla eğitilmesinde önemli adımların atıldığı görülmektedir. Genellikle haftalık olarak yayımlanan gazeteler düzensiz olarak çıkmışlardır. Bazı vilayet gazeteleri birkaç yıl sürebilmiş, bazıları ise devletin son yıllarına kadar yayımlanmıştır.

Trablusgarb vilayet gazetesi ise, düzensiz bir gazete olmakla birlikte İtalyan işgaline kadar basımına devam etmiştir. Türkçe ve Arapça yayımlanan bu gazete 500 adet basılmıştır. Bu gazetede profesyonel bir habercilik anlayışı ve sayfa tasarımı söz konusu değildir.

Libya'da 1897 yılında, ilk özel Arapça gazete Al-Teraggi (Terakki) basılmıştır. Bu gazetenin İttihak ve Terakki düşüncesinden etkilenecek çıkarılmış olduğu düşünülmektedir. 1911 yılına gelindiğinde, İtalyan işgali İtalyanlar basını ele geçirip basını kontrol etmiş, İtalyanca ve Arapça gazeteler basmaya başlamışlardır. Jaridat Al Italia buna örnek verilebilir. Libya'da İtalyan işgaline karşı o dönemde oldukça önemli bir mücadele verilmiştir. İdris es-Senüsi bu mücadeleye önderlik yapan lider olması bakımından Libya tarihinde ayrıca önemlidir. Şeyh İdris döneminde gazeteler sosyalist, kapitalist ve Narsırcı gazeteler olarak üçe ayrılmaktadır.

1969'da başlayan ve 2011'de biten dönemi Kaddafi dönemi diye isimlendiririz. Kaddafi döneminin temel rehber yayını yeşil kitap basını, şahısların ya da kurumların değil, toplumun ifade özgürlüğünün aracı olarak tarif etmiştir. Yeşil Kitap, mantıksal ve demokratik olarak, ne kurumlar ne de şahısların basın patronu olamayacaklarını vurgulamaktadır. Kaddafi döneminde Libya'da basın, kamu medyası, profesyonel medya, yerel/bölgesel medya şeklinde çeşitlenmiştir. Basın dili olarak Arapça, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca olarak kabul edilmiştir. Kaddafi döneminde, medyanın eğitim işlevi öne çıkarılarak medyanın tüm Libyalılara kültür, eğitim ve bilgi sağlaması amaçlanmıştır.

2004 yılında Libya'da özel uydu televizyon kanalları kurulmaya başlamıştır. Bu kanallar devlet destekli kanallardır. İnternete erişim artırılmıştır. Kaddafinin oğlu Saif Al – İslam bu gelişmelerin öncüsü olmuştur. Libya Al Ghad programı çerçevesinde birçok tv kanalı ve gazete kurulurken, muhaliflere yönelik olumlu adımlar da atılmıştır. 2011 yılında Kaddafinin iktidarının sonlandırılması ile birlikte medyada kısa süreli bir yaygın patlaması yaşanmıştır.

Libya medyası bu kısa süre içerisinde medya özgürlüğü anlamında bir iyimserliğe kapılmıştır. Ancak bu iyimserlik 2012 yılındaki seçimlere kadar sürmüştür. 2012 seçimleri sonrasında gazeteciler ve medya kuruluşları hükümeti ve diğer yapıları eleştirme dolayısıyla kaçırılmış, öldürülmüş ya da hedef alınmıştır.

1. Günümüzde Libya'da Basın

Bugün Libya'da önemli gazete olan Al-Shuruq vardır. Al-Wasat'da diğer önemli yayınlardan biridir. Televizyona bakıldığında öne çıkan Libya TV'dir. Libya TV'nin özelliği ulusal mutabakat hükümetini destekliyor olmasıdır. Aynı şekilde radyo yayıncılığına bakıldığında Libya FM ve Al-Wasat radyo ön plana çıkmaktadır. Libya'da basın özgürlüğü konusunda nasıl bir düzenleme olduğuna bakıldığında, anayasal hak olarak tanımlanmış fakat kanun kapsamında diye belirtilmiştir. Burada basın özgürlüğünün teminat altına alındığı ifade edilmemektedir.

Dijital medya ve sosyal medya da ayrıca incelenmelidir. 2000 yılında 10 bin internet kullanıcısı mevcutken, 2008 -2017 yıllarında bu sayının 3 milyona yaklaştığı görülmektedir. Bu sayı nüfusun %60'ını oluşturmaktadır. Burada ön plana çıkan sosyal medya Facebook'tur. Elkul sayfası da en çok takip edilen sayfadır. Opensooq reklam sitesi de oldukça güvenilir bir site olması bakımından önemlidir. Facebook'tan sonra en çok kullanılan sosyal medyanın Youtube olduğu görülmektedir. Libya'da internet sosyalleşme ve haber alma amaçlarıyla daha çok kullanılmaktadır. Libya'da AB destekli ve koordinatörlüğünü Deutsche Welle Akademie'nin yaptığı 2013-2016 yıllarında özgür basın medya adına yapılmış bir proje yürütülmüştür.

MEDYA ÇALIŞTAYINDAN EDİNİLEN DERSLER

1. Libya medyası çatışmanın tarafları arasında bölünmüş durumda ve partizan bir medya özelliği gösteriyor.
2. Medya alanında profesyonellik ve mesleki uygulamaların mükemmeleştirilmesi için, çalışanların kalitesinin yükseltilmesi, medya – iletişim eğitime ağırlık verilmesi, basın ve yayın kuruluşlarının bağımsız, özerk konumlarını destekleyici iktisadi mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir.
3. Basın, toplum inşası için gereken kültürel, yaratıcı ve girişimci altyapı çalışmalarına eğilmeli, örneğin internetin – telekominasyon ağının yaygınlaştırılması gerekmektedir.
4. Medya profesyonelleri Türkiye’de gazetecilik eğitiminden geçirilebilir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün demokratik have özgürlükler çerçevesinde tanımlanmasına odaklanılmalıdır.
5. Online sistemler güçlendirilmelidir.

VIII. GEÇMİŞLE GELECEK ARASINDA LİBYA'DA SANAT

Bir ulusun en önemli kimlik oluşturma alanı şüphesiz sanat alanıdır. Elbette ulusal sanat alanı kendi başına tekdüze, homojen bir alan değildir. Bir yandan halkın kendi içinden gelişen bir folk kültürü bir yandan yönlendirilmiş, formel bir sanatın oluşumu birbirleriyle tamamlayıcılık gösterdiği oranda, “sanatın ulus inşa etmedeki” rolünü belirler. Libya gibi zengin bir tarihe sahip olduğu söylenen bir ülkenin bu tarihini zenginleştiren hiç şüphesiz derin sanatıdır. Burada müzikten mağara resimlerine, antik çağdan günümüze her türlü sanat eserinin korunması, kollarlanması, üretilmesi ve bunların Libya'ya mal edilmesi ayrı bir kapasite inşası çalışmalarını gerektirir.

Özellikle 2011 sonrası Kaddafi'nin devrilmesiyle birlikte yaşananları ve iki yıldır da Hafter'in gerçekleştirdiği darbe sonrasında yaşananları göz önünde bulundurduğumuzda Libya'nın çok zor günlerden geçtiği bilinmektedir. Türkiye'nin amacı Libya'nın kendi geleceğini inşa etmesine katkı sağlamaktır. Buradaki amaç Libya'nın emperyalist güçlerin eline düşmesini engellemek olmalıdır. Ayrıca, Türkiye diğer ülkelerden farklı olarak yayılcı politikalar uygulamak yerine, oralarda daha önceden inşa etmiş olduğu kültürel coğrafyayı korumalı ve bunun yeniden inşasında rol oynamalıdır.

Türkiye'nin bu bölgeyle olan ilişkileri çok eski tarihlere uzanmaktadır. Libya'nın bulunduğu coğrafya ilk İslam devletlerinin ortaya çıktıkları bölgelerdir. Ayrıca buralar Ibn Haldun'un yetiştiği topraklardır. Libya ile hiçbir kültürel alışverişimiz olmasaydı bile en azında Turgut Reis üzerinden tarihi bir bağlantımız vardır. Turgut Reis'in Libya'daki mezarı bile bir kültür hazinesi olarak ayakta durmaktadır. Libya, zamanında Osmanlı Devleti'nin bir beyliği olarak yönetilmişti. Osmanlı Devleti'nin o dönemler-

de buralarda o kadar uzun süre kalabilmesinin sebebi kılıçla fethettiği yerleri adaletle yönetmesinden ileri gelmekteydi. Bunu sağlamlaştıran ise sanat ve kültürel alandaki hoşgörüsü ve zenginliği idi.

Türkiye'nin Libya üzerine yapacağı planların yayılmacı politikalar olarak yorumlanmaması gerekmektedir. Türkiye tarihte hiçbir zaman ırkçı, emperyalist bir yayılmacılığın parçası olmamıştır. Burada bahsedilen tarih ile ilgili bir aidiyet ve kültürel, sanatsal birikimlerin korunmasının gerekliliğidir. Bu konuda Türkiye'nin üzerine düşen görev, bu korumayı Libya adına yapacak olan kadroların eğitilmesi, kurumların oluşturulması ve kapasitenin inşasına yardımcı olmaktır.

Türkiye'nin yıllardır batıyla belli bağlar kurmasının sonucu olarak doğu ile güçlü bağlar kurmasının zor olduğunu ve batıya yaklaşmanın doğudan kopmak anlamına geleceğini öne süren bir anlayış var. Bu yanlış bir düşüncedir. Türkiye'nin yıllar içinde kültürel olarak doğu-batı arasında kaldığını söylemek doğru olabilir. Ama bu bir dezavantajdan öte, avantaj olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada Türkiye'ye örneğin bir Libya coğrafyasında önemli görevler düşmektedir.

Ancak Türkiye'nin bir sanat ve kültür alanında ortaya güçlü bir irade koyabilmesi için kendi tarihi geçmişiyle yüzleşmesi gerekmektedir. Bu, "Batı'dan kopmalıdır" anlamına gelmez. Türkiye'nin bu alandaki görevi doğu olarak bilinen coğrafyanın, tarihi geçmişi, kültürel yapısını ve bu bölgede yaşananları dünyaya taşıyacak donanımda olmasının getirdiği bir sorumluluktur. Bu anlamda, Libya'daki kapasite inşasına Türkiye'nin yapabileceği büyük katkılar bulunmaktadır.

SANAT ÇALIŞTAYINDAN EDİNİLEN DERSLER

1. Libya'da toplumsal ayağa kalkış sanat alanında atılımları gerektirmektedir. Sanat üzerinde rekabet edilen verimli bir alandır.
2. Libya'nın kültürel kurumsal yapısı inşa edilmeli, müzik hollerden, sanat fakültele-rine, arkeoloji çalışmalarından müzelere her alanda Libya'nın kapasitesi arttırılmalıdır. Bu Libya gibi bir toplumun yeni sömürgeci girişimlere yem olmaması için gereklidir.
3. Türkiye Libya'nın evrensel değerlere ulaşmasında kendi deneyimini, kendi ortak geçmişini temellerinde Libya ile paylaşarak olumlu katkı yapabilir.
4. Yaratıcı, girişimci, özgür iradeli bir Libya'nın oluşması, teknolojinin sanat, kültür alanına yaygınlaştırılması için Türkiye katkı sağlayabilir. Türk üniversiteleri ve sanat dünyası, küresel girişimlerinde Libya'yı kendisine ortak alabilir.
5. Malzeme, eğitim ve bireysel gelişim konusunda karşılıklı yardımlaşmaların ger-çekleşeceği mekanizmalar oluşturulabilir.
6. Kültür endüstrileri Libya'nın iktisadi kalkınması ve ekonomik çeşitliliğin sağlan-ması adına desteklenmeli ve geliştirilmelidir. Üniversite, endüstri işblikleri bu alanda yaratılacak kapasite için önemli olacaktır.

IX. GEÇMİŞLE GELECEK ARASINDA LİBYA'DA SAĞLIK

Sağlık alanı bir ülkenin kapasite kullanımının en fazla sınındığı alandır. Şüphesiz, doğumda uzun yaşam beklentisinin süresi bir ülkenin gelişkinlik ölçütlerinin başında gelmektedir. Bu da doğrudan yemeden, içmeye, sağlık alanının kurumsal kapasitesi ile ilgilidir. Zengin ve refah toplumları genel eğilim olarak daha uzun yaşayan sağlıklı toplumlardır. Çatışma dönemleri sağlık sorunlarının odağına oturan konuların farklılaştığı dönemlerdir. Libya'da 2011'de başlayan çatışma ortamının sağlık alanını etkilemesi kaçınılmaz bir sonuçtur.

Libya'nın geçmişine bakıldığında, bu ülkenin Türkiye için ayrı bir önemi olduğu görülmektedir. Libya eski bir Osmanlı toprağıdır. Mustafa Kemal Atatürk, 1911 yılında işgalci İtalyan kuvvetlerine karşı bu bölgede görev yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da Libya, Türk uzman ekiplerini davet etmiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler devam etmiştir. Bunların yanı sıra, Türkiye ve Libya arasında ekonomik ilişkilere bakıldığında, ülkede çok sayıda Türk şirketi ve insan kaynağının mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca, sağlık turizmi açısından da iki ülke arasında ilişkiler vardır. Özellikle ortopedi, göz, çocuk kulak burun boğaz hastalıkları alanlarında Libya'nın Türkiye'den yardım aldığı bilinmektedir.

2011 yılı Libya için birçok konuda olduğu gibi sağlık alanında da bir kırılma noktası olmuştur. Libya'nın durumunu 2011 öncesi ve sonrası olarak değerlendirdiğimizde önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Sağlık sisteminde 2011 öncesinde olumlu bir tablo mevcuttu. Hastaneler donanımlı, halk sağlığı çalışmaları öncelikli ve sistemliydi. Aşıyla önlenbilir hastalıklar için aşılama oranları 1985-2012 arası %85'ten %98'e

çıkmişti. Anne ölüm hızı 1990'da % 0.39 iken Türkiye'de bu oran % 0.68 seviyesinde idi, bebek ölüm hızı 2009 yılında %021 iken Türkiye'de o dönemde aynı oran %025'ti. Temiz içme suyuna ulaşamayan Libya halkı 1998 yılında yalnızca %3'lük bir kesimi oluştururken, kanalizasyonu olmayan kesim ise sadece %2 civarındaydı.

Ulusal Sağlık Yasası gereği Halk Sağlığı sektörü koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyon içeren hizmetlerle, aşı ve ilaçları tüm vatandaşlara ücretsiz sunmakla yükümlüydü. Ayrıca, sosyal güvenlik ve emeklilik güvencesi de mevcuttu.

2011 yılına gelindiğinde Türkiye'de 74 olan yaşam süresi beklentisi, Libya'da 74.5'ti. Libya'da %017 olan 0-5 yaş ölüm oranı ise Mısır'da %023, Katar'da %066 seviyesindeydi. Türkiye'deki oran ise %011'di.

2011 yılında başlayan iç savaş sonrasında ise Libya'da birçok gösterge kötüye gitmeye başladı. 2018 yılında yayınlanan Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre, en çok insani yardıma muhtaç ülkelerin arasında Libya da bulunmaktaydı. Son dönemde yaşanan iç çatışmalarla birlikte bu durum daha da kötüye gitti. Libya'da Nisan 2019'dan bu yana altmış bir sağlık tesisi zarar gördü. Bunlardan on dördü tamamen kapandı. Ayrıca yirmi altı ambulans hedef alındı, on üç sağlık çalışanı hayatını kaybetti, otuz altısı ise yaralandı. Libya Sağlık Bakanlığı 2014 yılındaki raporu sağlık sisteminin sadece %8'lik bir kısmının fonksiyonel olduğunu gösteriyordu. Bunların yanında raporda aşı stoklarının azaldığı ve sürveyans yapılamaması, erken önlem alınamaması, uyarı sistemlerinin çalışmaması nedeniyle salgın hastalık tehlikesinin var olduğu da belirtilmekteydi. Aynı raporda yoğun bakım, anestezi, ortopedi gibi branşlarda nitelikli hekim ve hemşire ihtiyacının var olduğu, savaş yarası almış ve sakat kalmış genç üretken erkek nüfus için plastik/rekonstrüktif cerrahi tedavi ve fizik tedavi-rehabilitasyon programları için uzman ekip ihtiyacı da özellikle vurgulanmaktaydı. Şu anda da 2011 yılından bu yana hasar gören ve tamir edilemeyen sağlık hizmet binalarının ve alanlarının miktarı azımsanamayacak seviyelerdedir.

Öte yandan savaş nedeni ile ülkeyi terk eden nitelikli sağlık insan gücünden dolayı bu sektörde çok büyük bir boşluk oluşmuştur. Nitelikli sağlık çalışanlarının yanında, özellikle büyük çapta doktor eksikliği vardır. Savaş cerrahisinde görev yapan deneyimsiz sivil cerrahlarla birlikte malzeme (ortopedik malzeme) ve ilaç (anestezi ilaçları, nar-

kotikler) eksiklikleri de temel sağlık hizmetlerinde görülen olumsuzluklardan bazılarıdır. Haliyle ülkenin içinde bulunduğu bu durum sağlık sisteminde büyük aksamalara sebep olmuştur.

Bunların yanı sıra, Libya Sağlık Bakanlığı'nın 2018 raporuna göre, 1970-2017 arası mezun olan sağlık personeli sayıları,

- 21.000 hekim
- 15.000 diş hekimi
- 30.000 hemşire
- 30.000 teknisyen/laborant
- 9.000 eczacı şeklindeydi.

Libya'nın doktor sayısı 10.000'de 19.5'ti. Bu oran Suudi Arabistan'da 23.9 ve Kuveyt'te ise 29 seviyesindeydi. Diş hekimi ve eczacı kategorisinde de bölgesinde iyi durumda olan Libya, hemşire oranında ise % 0.071 ile diğer ülkelere nazaran daha iyi bir durumdaydı. Fakat şu anda bu konuda Libya'da önemli bir açık bulunmaktadır. 2018 tarihli Libya Sağlık Bakanlığı raporuna göre 7800 hemşirenin görev yaptığı ülkedeki hemşire açığı 20055'tir. Bu sebeple Libya'da özellikle üzerinde durulması gereken konulardan biri de hemşire açığıdır.

Libya'da sağlık insan kaynağı yetiştiren Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra Sağlık Bakanlığı'nın da bu konuda devrede olmasına rağmen iki bakanlık arasında koordinasyon eksikliği mevcuttur. Libya'da tüm tıp fakültelerinde öğretim üyesi açığı var iken, çoğu bölümde profesör/doçent yoktur. En büyük açık temel tıp bölümlerindedir. Diş hekimliği ve hemşirelik fakülteleri/okullarının durumları da benzerdir. Bu noktalarda kalıcı kadrolar yoktur.

Libya'da yaşanan karışıklıkların neticesinde Covid-19 salgınının ülkedeki etkileri konusunda net bilgilere ulaşmak çok zordur. 9 Temmuz 2020 tarihli verilerde Libya'da Covid-19 vaka sayısı 1268, ölüm sayısı ise 36 olarak bildirilmiştir. Ancak Nisan ayında Covid-19 hastalarının tedavi edildiği bir hastaneyi de içeren bazı bölgeler Hafter güçlerinin hedefi olmuştur. Bu saldırılardan dolayı 550 yataklı, koronavirüs hastalarını da içinde bulunduran Hadra Hastanesi tahliye edilmiştir. Bu hastaneden tahliye edilen hastaların akıbeti ise bilinmemektedir.

SAĞLIK ÇALIŞTAYINDAN EDİNİLEN DERSLER

1. Libya'nın kurumsal yapısının yeniden inşası ve beşeri sermayesinin güçlendirilmesi sağlık alanı için ivedi önemdedir.

2. Sağlık sisteminde kapasite oluşturulması uluslararası iş birliklerini gerektirmektedir. Libya'nın, Dünya Sağlık Örgütü'nün halk sağlığı alanındaki iyileştirmeler için birlikte çalıştığı, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi/kontrolü, ruh sağlığı, sağlıklı beslenme sorunları, yaşam boyu sağlık güvencesi, sağlık sisteminin güçlendirilmesi, sürekli sürveyans ve aksiyon konularında birlikte hareket edildiği görülmektedir. Bunun pandemi dönemi için getirdiği katkı yadsınamaz.

3. 2014 tarihli Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) önerilerine bakıldığında, koruyucu/özellikli hizmetlerin devamı için destek projeleri (doğum hastanesinde Sınır Tanımayan Doktorlar, yabancı STK'lar) vardır. Bunlar; sanitasyon, aşı, gebe takip ve doğum hizmetleri, ana-çocuk sağlığı, diyaliz vb. konulardadır. Ayrıca DSÖ önerilerinde üzerinde durulan önemli bir nokta, özel sektörün ve kamu-özel ortaklıklarının sisteme gireceği noktaların doğru tayinidir. AB örneği üzerinden performansa dayalı hekim ödeme sisteminin getirilmesi de bir diğer öneridir.

4. DSÖ ve Libya Sağlık Bakanlığı ortak çalışmalarının sonucunda Libya'da sağlık personelinin eğitimi hususunda bazı öneriler ortaya koyulmuştur. Bu önerilere göre, kısa vadede Libya sağlık sisteminin iyileştirilmesi adına temel tıp bilimleri için uluslararası akademisyen desteğinin artırılması ve hemşire açığının kapatılması için planlamalar yapılmalıdır. Orta ve uzun vadede ise uzman sayılarının artırılması, akademisyenlere yatırım, akademisyenleri yurt dışına gönderme planları, sağlık insan kaynağına kariyer teşviki, sağlık eğitim ve uygulama kurumlarında kalite/akreditasyonun sağlanmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır.

5. Günümüzde Türkiye sağlık konusunda dünyanın lider ülkelerinden biri haline gelmiştir. Türk sağlık sisteminin evrensel anlamda hizmet edebilecek sağlık personelinin yetiştirebilme potansiyeli vardır. Bu nedenle Türkiye Libya'daki sağlık altyapısının yeniden inşası konusunda önemli görevler üstlenebilecek bir ülke konumundadır.

6. "Türkiye Libya'da sağlığın iyileştirilmesi için neler yapabilir?" sorusu önemlidir. Bu noktada Türkiye Libya'ya gitmeleri için gönüllü öğretim elemanlarını görevlendire-

bilir. Ayrıca, öğrencilerin İngilizce tıp fakültelerine misafir öğrenci olarak alınması da eğitim alanında Türkiye'nin yapacağı faaliyetlerden biridir. Sağlık hizmeti olarak, Kızyay üzerinden tıbbi malzeme ve ilaç desteği devam edebilir. Aynı zamanda, ortopedi, cerrahi, plastik cerrahi, fizik tedavi ve rehabilitasyon, yoğun bakım ve anestezi kliniklerine uzman hekim-hemşire desteği sağlanabilir. Enformasyon sisteminde ise hastane enformatikçileri ve uzman bilgi işlemci desteği sağlanabilir.

7. Ayrıca, Libya ile entegre bir sağlık sistemi kurulabilir. Sağlık turizmi kapsamında Libya'daki hastaların Türkiye'ye getirilmeleri sağlanabilir. Aynı zamanda Türkiye'nin sağlık yöneticisi yetiştirebilecek kapasitesi de vardır. Libya'da Türk hastaneleri yapılabilir. Bu tarz konularda ilk ve öncü yatırımların devlet tarafından yapılması faydalı olacaktır. Uzun vadede ise var olan sistem özel sektör tarafından da yapılacak yatırımlarla güçlendirilebilir, fakat önemli olan bu tarz hususlarda sürdürülebilirliğin sağlanması ve Libya'nın 2011 öncesindeki sosyal devlet uygulamalarını çok sarsmadan Libya halkının sağlık, huzur ve refahının yeniden sağlanmasıdır.

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

23 Haziran 2020
19:00

www.aydin.edu.tr | f @ iaukampus

Speaker
Dr. Naim Babıroğlu
Istanbul Aydın Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
IAU AFRICA Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Çatışma Sonrası Libya'da Normalleşme Konferansları

LİBYA'DA GÜVENLİK VE GELECEK

Meeting ID: 910 1465 6428
Password: 4441428

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

Çatışma Sonrası Libya Konferansları Serisi

KÜRESEL EKONOMİ ve LİBYA'NIN GELECEĞİ

30 Haziran 2020
14:00

www.aydin.edu.tr | f @ iaukampus

Konuşmacı
Prof. Dr. Kerem Alkan
Istanbul Medipol Üniversitesi,
HSF Dekan Vekili

Konuşmacı
Doç. Dr. Ala Özkaya
Galatasaray Üniversitesi Öğretim Üyesi

Konuşmacı
Doç. Dr. Mevlüt Tatlıyer
Istanbul Medipol Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Konuşmacı
Dr. Levent Yılmaz
Polis Akademisi Öğretim Üyesi

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
IAU Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Meeting ID : 984 9152 7012
Password : 4441428

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

24 Haziran 2020
18:30

www.aydin.edu.tr | f @ iaukampus

Konuşmacı
Doç. Dr. Ece Baban
Fenerbahçe Üniversitesi Öğretim Üyesi

Konuşmacı
Prof. Dr. Kutay Karaca
IAU Öğretim Üyesi, Diplomasi Çalışmaları Derneği Bşk. Yrd.

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
IAU AFRICA Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Çatışma Sonrası Libya Konferansları Serisi

LİBYA'NIN GELECEĞİ VE GÜVENLİK 2

Meeting ID : 957 1434 2328
Password: 4441428

 AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

 30 Haziran 2020

 19:00

www.aydin.edu.tr | [f](https://www.facebook.com/iaukampus) [i](https://www.instagram.com/iaukampus) [t](https://www.tiktok.com/iaukampus) [y](https://www.youtube.com/iaukampus)

Çatışma Sonrası Libya Konferans Serisi

LİBYA'NIN GELECEĞİ : SAHRAALTI AFRİKA'DA NATO'NUN ROLÜ

 Meeting ID : 973 8259 1281
Password: 4441428

Konuşmacı
Dr. Savaş Biçer
Nişantaşı Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
AFRİKAM Araştırma Merkezi Md.

 AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

 01 Temmuz 2020

 19:00

www.aydin.edu.tr | [f](https://www.facebook.com/iaukampus) [i](https://www.instagram.com/iaukampus) [t](https://www.tiktok.com/iaukampus) [y](https://www.youtube.com/iaukampus)

Çatışma Sonrası Libya Konferans Serisi

LİBYA EĞİTİM REFORMUNUN TEMEL DAYANAKLARI

 Meeting ID : 923 0628 1783
Password: 4441428

Konuşmacı
Doç. Dr. Mustafa Aydın
IAU, Mtevelli Heyet Başkanı

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
AFRİKAM Araştırma Merkezi Md.

 AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Çatışma Sonrası Libya Konferansları Serisi

Geçmişle Gelecek Arasında Libya'da Diplomasi

Konuşmacı
Doç. Dr. Fahri Erenel
İzmirli Üniversitesi Öğretim Üyesi

Konuşmacı
Murat Bilhan
Eski Libya Büyükelçisi

Moderator
Dr. Aydın Nurhan
Emekli Büyükelçi

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
IAU AFRICA Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

 04 Temmuz 2020

 17:00

www.aydin.edu.tr | [f](https://www.facebook.com/iaukampus) [i](https://www.instagram.com/iaukampus) [t](https://www.tiktok.com/iaukampus) [y](https://www.youtube.com/iaukampus)

 Meeting ID : 966 5399 3299
Password: 4441428

 AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

 05 Temmuz 2020

 17:00

www.aydin.edu.tr | [f](https://www.facebook.com/iaukampus) [i](https://www.instagram.com/iaukampus) [t](https://www.tiktok.com/iaukampus) [y](https://www.youtube.com/iaukampus)

Çatışma Sonrası Libya Konferans Serisi

Geçmişle Gelecek Arasında Libya'da MEDYA

 Meeting ID : 912 1844 0922
Password: 4441428

Konuşmacı
Dr. Adem Ayten
IAU, İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
AFRİKAM Araştırma Merkezi Md.

 AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

 05 Temmuz 2020

 19:00

www.aydin.edu.tr | [f](https://www.facebook.com/iaukampus) [i](https://www.instagram.com/iaukampus) [t](https://www.tiktok.com/iaukampus) [y](https://www.youtube.com/iaukampus)

Çatışma Sonrası Libya Konferans Serisi

LIBYA EĞİTİM REFORMUNUN TEMEL DAYANAKLARI

 Meeting ID : 926 2235 3685
Password: 4441428

Konuşmacı
Prof. Ruhi Ayangil
İTÜ Müzikoloji YL. Prog. Öğ. Ü.

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
AFRİKAM Araştırma Merkezi Md.

 AFRİKAM
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
AFRİKA UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

 13 Temmuz 2020

 19:00

www.aydin.edu.tr | [f](https://www.facebook.com/iaukampus) [i](https://www.instagram.com/iaukampus) [t](https://www.tiktok.com/iaukampus) [y](https://www.youtube.com/iaukampus)

Çatışma Sonrası Libya Konferansları Serisi

Geçmişle Gelecek Arasında Libya'da Sağlık

 Meeting ID :
Password: 4441428

Konuşmacı
Prof. Dr. Orhan Canbolat
Istanbul Aydın Üniversitesi Rektör. Yrd.
Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi

Konuşmacı
Prof. Dr. Zeynep Çiğdem Kayacan
Istanbul Aydın Üniversitesi
Tıp Fakültesi Dekan Yrd.

Moderator
Prof. Dr. Ahmet Sedat Aybar
IAU AFRICA Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürü

ÇATIŞMA SONRASI LİBYA'DA GEÇMİŞTEN GELECEĞE KAPASİTE İNŞASI

PROF. DR. SEDAT AYBAR

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

ISBN 978-6257783033

9 786257 783033